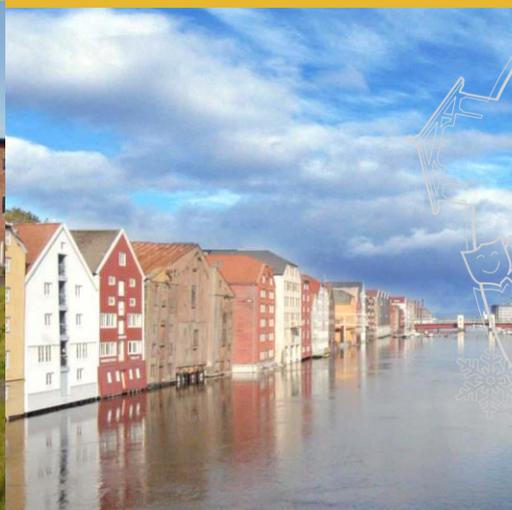

TRONDHEIM KOMMUNE

Vær Smart – Agder – Kristiansand 02.05.18

Gjennomføringsmekanismer og samarbeidsrelasjoner i klimatilpasningsarbeidet - Erfaringer fra Trondheim og Trøndelag

Ellen-Birgitte Strømø

koordinator klimatilpasning

ellen-birgitte.stromo@trondheim.kommune.no

2017 – et år med mange hendelser; globalt og i Norge...

Sørlandet 1.okt. 2017

1500 flomskader meldt inn. Skader for **500 mill. kroner**....

Kristiansand 1.okt. 2017

Sørlandet rammet også tidligere...

Kvinesdal 6.des. 2015

Klimaomstilling =

Klimagassreduksjon

+

Klimatilpasning

Klimaomstilling

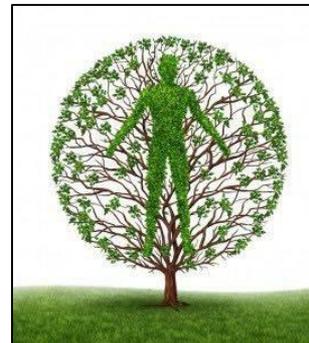
Behovet for samfunnsendringer som:

- Reduserer/opptar CO₂ utslipp
- Fremmer klimatilpasning

Klimagassreduksjon

Tiltak for utslippsreduksjon

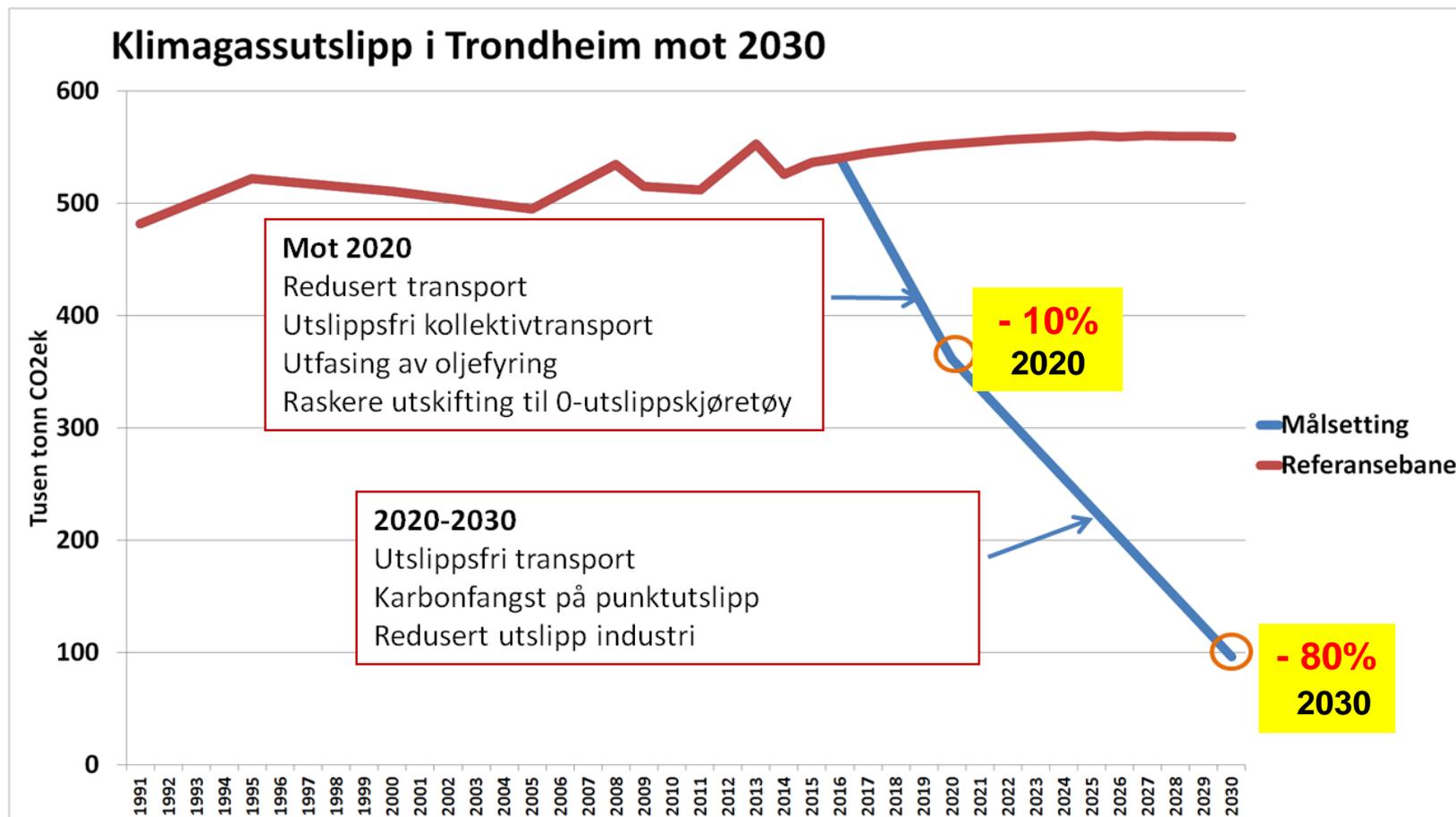
Klimatilpasning

Tiltak for tilpasning til et klima i endring

Forskning på utslippsreduksjon
Smart Cities etc.

Klima 2050
Forskningscenter for klimatilpasning
av infrastruktur og bygg

Klimagassreduksjon: 80% innen 2030

Klimatilpasning: Klimaprofil Sør-Trøndelag

Jan. 2016

Forventa klimaendringer fram til år 2100

Klimaprofil laget for alle fylker

Klimafaktorer		Hendelser - detaljer	Forventede endringer i klima Klimaprofil Sør-Trøndelag 2016	
Hoved-årsak	Klimarelatert hendelse			
Økt nedbør	Ekstrem nedbør	Oversvømmelse/overvann	Økt sannsynlighet	
		Flom	Regnflom	Økt sannsynlighet
			Snøsmelteflom	Uendret/ mindre sannsynlighet
	Skred fra fjell	Isgang		Mulig økt sannsynlighet
			Steinskred	Usikkert
		Fjellskred		Usikker
			Skred i løsmasser	Jordskred
Kvikkleire-skred	Usikkert			
Skred i snø	Løssnø/flak		Mulig økt sannsynlighet	
		Sørpeskred	Økt sannsynlighet	
	Økt vind	Sterke vinder		Usikkert
Stormflo			Økt sannsynlighet	
Varmere klima	Økt lokal temperatur		Inngår ikke i Klimaprofil-16	
		Tørke		
	Havstigning – DSB anslår ca 60-100 cm havstigning i S-Tr			

Klimatilpasning i Trondheim

- hva har vi erfart - så langt?

Trondheim 2018

- 198.000 innbyggere
- 40.000 studenter
- 20.000 innbygg. fra 100 land

Areal = 342 km²

1. Forankre klimatilpassing i overordnede planer

1. Kommuneplanens arealdel (KPA)

- forankre bestemmelser (flom, havstigning, vann i by etc.)

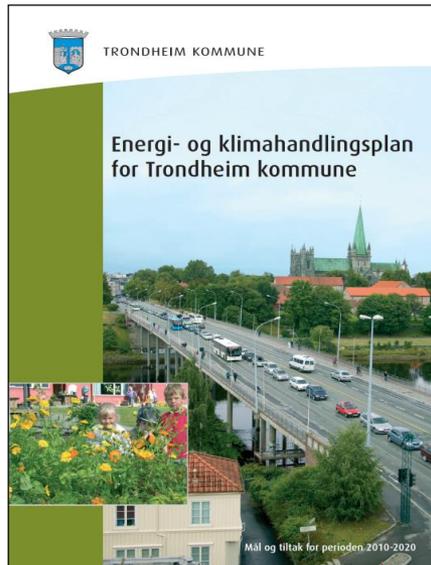
2. Kommuneplanens samfunnsdel (KPS)

- omtale av klimautfordringene viktig

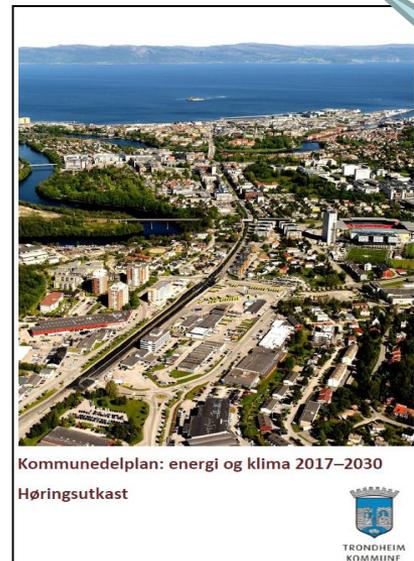
3. Kommunedelplan energi- og klima 2017-30 (vedtatt 18.05.17)

2010-2017

2017-2030

Eget kap. om
klimatilpassing
- Mål og strategier

2. Sette klare mål og strategier. Handlingsplan.

Trondheim kommune

- har vedtatt **mål og strategier** for arbeidet med klimatilpasning

Inngår i Energi- og klimaplanen 2017-2030 – vedtatt 18.05.17.

Mål

I 2025 er Trondheim robust for å møte framtidige klimaendringer

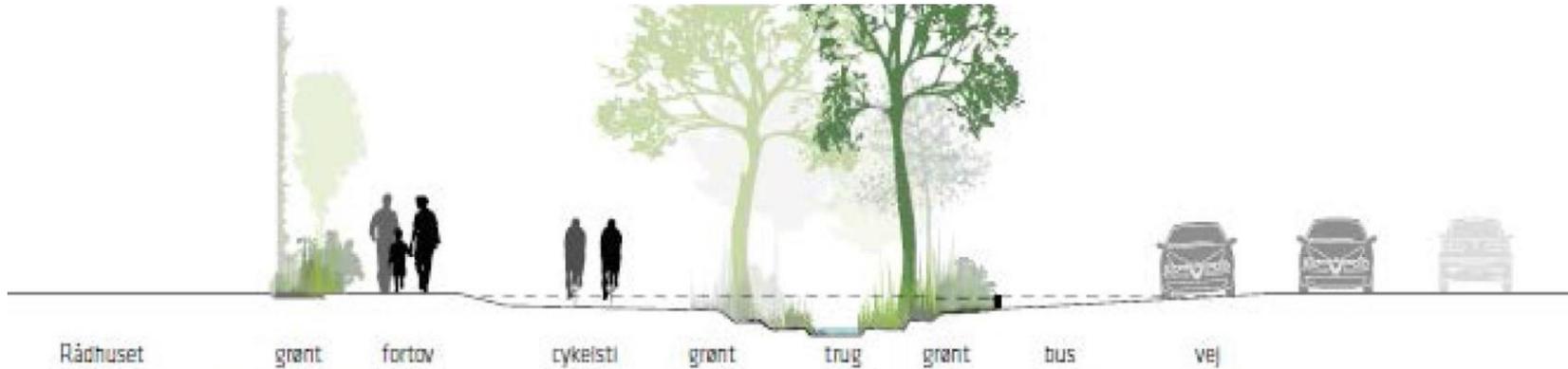

Delmål

*Arbeidet med klimatilpasning skal bidra til utvikling av **klimasmarte og attraktive** byområder.*

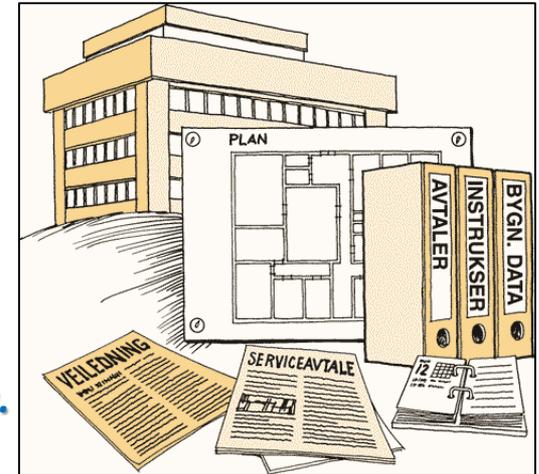
Kombinere smarte byer/tettsteder **OG** klimatilpasning

"Changing cities in a changing climate"

Strategier for klimatilpasning i Trondheim

- A. Gjennomføre jevnlig **klimasårbarhetsanalyser** og etablere en **klimatilpasningsplan**.
- B. Legge klimatilpasning til grunn i **plan og byggesaksbehandling** og ved **forvaltning, drift, vedlikehold og ombygging av egne bygg**.
- C. **Utvikle kompetanse** om klimaendringer og klimatilpasningstiltak gjennom samarbeid med aktører innen **forskning og utvikling**.
- D. **Samarbeide** med relevante parter i klimatilpasningsarbeidet og **styrke kommunikasjon** om klimatilpasningstiltak med Trondheims innbyggere.

- under arbeid.....

**Temaplan for klimatilpasning,
med handlingsplan...**

- ferdigstilles 2018

Plan for klimatilpasning
i Trondheim
2019-2023

Sårbarhetsanalyse
Plan for klimatilpasning

Status globalt - nasjonalt - lokalt
Mål og strategier
Risiko- og sårbarhetsanalyse
Handlingsplan

3. Politisk forankring viktig!

Politiske vedtak – vedr. klimatilpasning

- **Kommuneplanens arealdel (KPA) 2012-2024**
Bestemmelser om overvannshåndtering, flomveier og havstigning inngår
- **Kommunedelplan energi og klima 2017-2030.** Vedtatt 18.05.17.
Klimatilpasning inngår i kap 8: Mål og strategier
- **Planstrategien for Trondheim kommune (2016-2019)**
„det er behov for en mer omfattende gjennomgang av Trondheim sin klimasårbarhet, blant annet i lys av ny kunnskap om sammenhengen mellom klimaendringer og ekstremvær”
- **I budsjettforslaget for 2017:**
*”Det skal utarbeides en **Plan for klimatilpasning**”.*
- **Deltakelse i Klima 2050**
T. kommune vedtok i 2015 å delta i forskningssamarbeidet **Klima 2050**, som del av arbeidet med klimatilpasning
- **Deltakelse i Miljødirektoratets I front-nettverk**
Vedtaket i form. skapet i 17.01.17

4. Klimatilpasning krever tverrenhetlig organisering

Oppgaver

Plan for klimatilpasning
inkl. sårbarhetsanalyse

Klima 2050
Senter for forskningsrettet
innovasjon. Partner.

**Nettverk klimatilpasning
Trøndelag**
Nettverk etablert 2.mars 2017

**Nasjonale nettverk innen
klimatilpasning**
I-front (Mdir) og KS-nettverk

**EU-prosj. Urban Agenda
Climate adaptation**
(fra april-17)
Trondheim eneste norske kommune

Samarbeid med NTNU
Geogr. inst. og andre
Partner i ulike forskningsprogram
Joint-Program-Initiative; SURE

Organisering

Styringsgruppa
for gjennomføring av
Energi- og klimaplanen

Arbeidsgruppe

- Ellen-Birgitte Strømø, ME, koordinator
- Håkon Pedersen, KT
- Tove Hellem, byplan
- Bente Antonsen, byggesak
- Lill Monica Frisk, T. Eiendom
- Martin Vitsø, Kart og oppmåling

Nettverk klimatilpasning TK (ref.gruppe)

Byutvikling

Bydrift VA: Odd Atle Tveit

Byutvikling stab: Turid Helle

Eierskap: Gertrude Muelders

Kart- og oppmåling: Robin Oscar Bråtveit

Kom.teknikk - avløp: Andreas Ellingsson

- geoteknikk: Tone Furuberg

- grønne tak/bed: Kyrre A. Halvorsen

- grøntarealer/park: Elisabeth Schöttler

- vannforsyning: Hilde Bellingmo

Miljøenheten: - biomangfold: Evelyne Gildemyn

- kom.overlegen: Silje Nilsen

- kulturminner: Elisabeth Kahrs

- landbruk: Anne Sissel Ness

- vassdragsforv.: Terje Nøst

Finans

Finansstab – Hans Ole Rolfsen

Kultur og næring

Kultur, næring, idrett og friluftsliv: Kjell Inge Stellander

Organisasjon og ledelse

Beredskap: Per Kjetil Riisem

Innkjøpsenheten: Jan Ivar Bjørnli

Tverrenhetlige grupper

PA -prosjektansvarlige (= bestillergr.)
oppvekst, utdanning, helse)

Klimatilpasning: Løpende oppgaver, prosjekter, tiltak, forvaltning, utvikling etc. løses i linja

5. Kartlegge ”klimahendelsene” i egen kommune

Trondheim

Hendelse	Sammendrag	Ant. døde
Flom	Fra 1345 og til i dag er ca 50 flomhendelser registrert. Flom i Trondheim betyr hovedsakelig vårflommer i Gaula, Nidelva og Ilabekken. Mer regnflom registrert siste årene. Dødsfall registrert kun ved flommen og dambruddet i Iladalen i 1791, hvor 22 døde . (Norges største damulykke).	24
Jord- og løsmasse-skred	Fra 1722 og til i dag er ca 25 jord- og løsmasseskred registrert. I Klæbu er 7 registrert. De fleste jordskredene er gått vest for elva, hovedsakelig langs aksene Ila – Nidelva - Leinstrand. På østsida av elva er det gått jordskred på Lade, Leangen, Teglverket og Olderdalen .Massetap er i liten grad registrert. Største registrerte massetap var i Ilsvika i 1950 (10.000 m ³) Ett dødsfall registrert, i sentrum i 1982 (Elvegata).	1
Leirskred	Fra raset i Duedalen i 1625 (20 døde. 3 døde i raset i 1634) og til i dag er ca 50 leirskred registrert. I Klæbu er 2 leirskred registrert. Ca 90% av leirskredene er gått vest for elva, langs aksene Ila-Stavne-Tiller-Leinstrand-Byneset.Tillerraset i 1816 krevde 15 liv. Øst for elva er det, i tillegg til rasene i Duedalen, gått leirskred på Lade og på Stubban. Største registrerte massetap var ved Tillerskredet i 1816 hvor 7 mill m ³ , eller 550 mål jord forsvant. I Ilsvika i 1951 raste 1.5 mill m ³ masse i sjøen. 49 dødsfall registrert.	50
Snøskred	Fra 1968 og til i dag er det registrert 2 snøskred i Trondheim. I 1977 omkom 2 søsken i et flakskred på Rye på Byneset. I Klæbu er 3 snøskred registret i Vassfjellet. En omkom i 1968.	2
Steinskred-sprang-isnedfall	Fra 1944 og til i dag er det registrert 14 steinsprang og isnedfall i Trondheim. I Klæbu er 9 steinsprang registrert, hovedsakelig i området Sjøla-Trangfossen. De fleste steinsprangene er gått på vestsida av elva og de fleste i Trollabergene, fra Ilsvika til Klefstad/Rye. Noen få sprang er registret i området Ringvoll- Leinstrand- Bratsberg. På østsida er det registrert ett steinsprang fra Kuhaugen. Steinsprangenes omfang er hovedsakelig under 100 m ³ . Største i 2005= 100.000 m ³ Ingen dødsfall er registrert grunnet steinsprang eller isnedfall.	0
Storm Springflo Flodbølge	Fra 1837 og til i dag er det registrert 20 hendelser med skade pga storm og springflo . Kombinasjonen storm og springflo gjorde store skader i 1975. Ekstremværet Agnar i 1995 var første ekstremværet som fikk navn. 19 dødsfall registrert hvorav 15 fiskere i 1924.	19
Undervanns-skred	Fra 1888 og til i dag er det registrert 3 undervannskred hvor store masser har glidd ut og flodbølge har gjort store skader. Skredene er registrert i områdene Brattøra - Ilsvika – Ladehammeren. På Ladehammeren gled 3.5 mill m ³ masser ut, på Brattøra 3 mill m ³ og Ilsvika 1 mill m ³ masser. En omkom i 1888.	1
Antall omkomne grunnet flom, skred og stormer		97

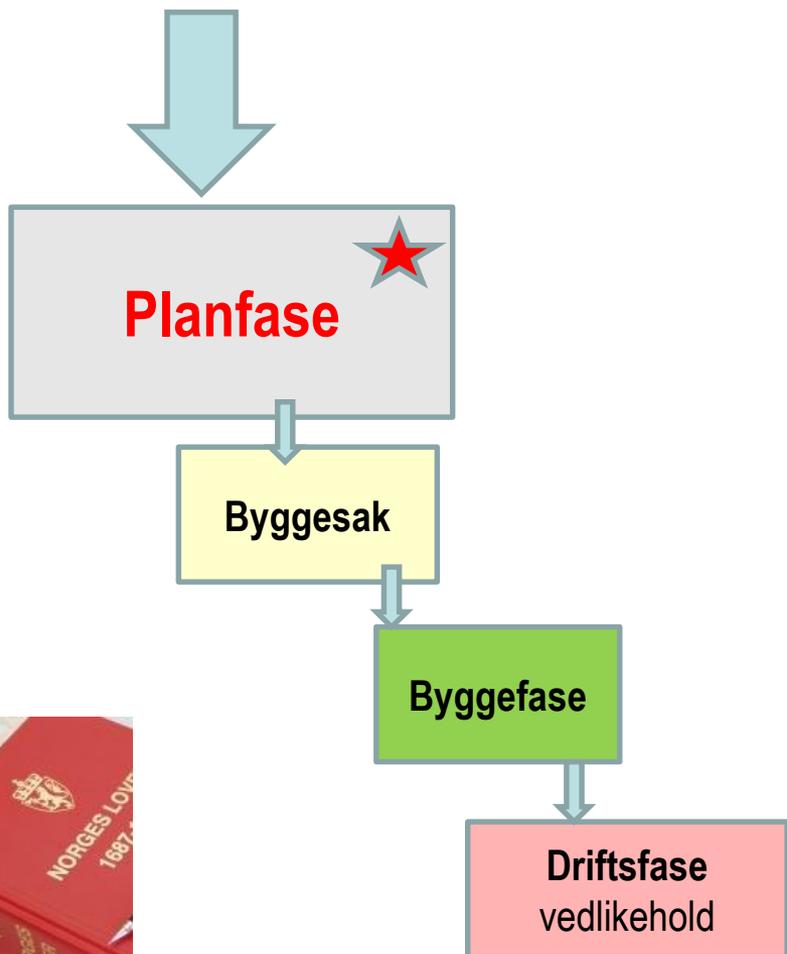
6. Kartlegge hvilke verktøy kommunen har

Hendelse	Delområde	Kommunale krav	Gjennomførte utredninger	Kartløsninger	Pågående prosjekter
1	Ekstremnedbør	Oversvømmelse	KPA Bestemmelser om vann i by inngår i KPA § 16.1 og 16.2 VA-normen (KT) Krav til utbyggere vedr. utforming av tekniske anlegg Sanitærreglementet (KT) Krav til utbygger vedr. mengde overvann som kan slippes ut.	Analyse av klimakonsekvenser på avløpssystemet (2011). (KT) Hovedplan avløp og vannmiljø (2014) (KT) Krav til fordrøyning av overvann (KT)	Prosjekt grønne tak (KT) Klima2050 har forsøk med grønne tak på renseanlegget på Høvringen. Prosjekt Blågrønn strategi (KT). Skal sikre "Blågrønne kvaliteter" i bygge- og rehabiliteringsprosjekter. Hovedplan vann (kom.del plan) (KT). Revisjon, ferdig 2018 Hovedplan avløp (kom.del plan) (KT). Revisjon, pol. vedtak 2018
		Vannkvalitet	Klima og drikkevann (KT) NTNU har undersøkt virkninger på tilsig og kapasitet for Jonsvatnet og Benna. 2016.	Klima og vannkvalitet (KT) Nedbør påvirker vannkvalitet. NTNU undersøker klimamodell for vannkildene Jonsvatnet og Benna.	
2	Flom	KPA Bestemmelser om flomveier inngår i KPA § 17.1 og 17.2	Utredning om metoder for urban flomkartlegging	Flomveier er vist i kartløsningene for TK (KO)	
3	Skred	Steins-sprang/ fjellskred	KPA Omtale av skred i KPA § 18.		Områder med fare for de to skred typene er vist i NVEs kart.
		Jordskred			Bruker data fra NVE. Aktsomhetsområder legges inn.
		Kvikkleireskred	For utredning av fare for kvikkleireskred er myndighetskravene tilstrekkelige.	Rapport fra grunnundersøkelser er offentlig tilgjengelige.	Områder med kvikkleire er vist i NVEs kart.
		Snøskred sørpeskred	For utredning av fare for snøskred er myndighetskravene tilstrekkelige	Prosjekt <i>Klimaendringer og vinterskred</i> (2013)	Mangler data.
4	Sterk vind	Vindlaster		Mangler data.	
5	Stormflo		KPA § 41.1 dekker stormflo		Områder med fare for stormflo er vist i kommunens kartløsning (KO) under flomfare.
6	Varmere klima	Havstigning	KPA Bestemmelser om havstigning tatt inn i KPA § 41.1		Forventet gjennomsnittlig havnivå er lagt inn i kommunens kartløsning (2011). Nye prognoser for havnivåstigning skal legges inn (KO)

7. Kommunens rolle som planmyndighet

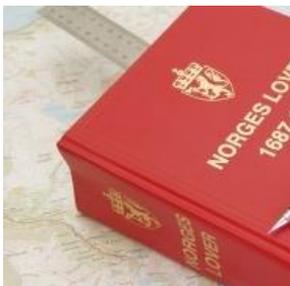
- Nasjonale lover/vedtak
- Kommunens beslutningsgrunnlag

Kommunens viktigste redskap!

Faser	Ledd i arbeidet	Klimatilpasning KT
Planfase (BP)	Oppstartmøte med for eks. utbygger	Hvordan blir KT tatt inn? Blir utbygger gitt råd om KT-tiltak? (Lokalisering, blå-grønne-grå – løsninger)
	Saken tildeles en saksansvarlig	Saksansvarlige sikrer at bestemmelser i grunnlagsdokumentene og kart blir sjekket Hvordan blir kommunalteknikk involvert? Når behandles saken i internt samråd? Er KT tema i internt samråd? Er KT et element her?
Byggesaks-behandling		... følger Byggesak opp tema ... løsning? ... blå-grønn faktor?
Byggefase		
Driftsfase		

Behov for en "kokebok" for planprosessen

8. Utarbeide klima-ROS-analyse* (Etter §14 i sivilbeskyttelsesloven)

Risiko
 =
Sannsynlighet
 X
Konsekvens

Klimaendringer – utredningstema					Sannsynlighet		Klimasårbarhet - konsekvens - risiko - konsekvensfaktor (hvite felt) og risiko (farget)			
Hoved-årsak	Klimarelatert hendelse		Hendelser - detaljer		Grad	Faktor	Liv og helse	Ytre miljø - Biologisk mangfold og produksjon	Materielle verdier; infrastruktur, tjenesteproduksjon og økonomi	
1	Økt nedbør	1.1	Ekstremnedbør	1.1.1	Over-svømmelse	Meget s	4	2	2	4
						Risiko		8	8	16
		1.2	Flom	1.2.1	Regnflom	Meget s	4	2	2	4
						Risiko		8	8	16
				1.2.2	Snøsmelteflom	Sannsy	2	2	2	3
						Risiko		4	4	6
		1.2.3	Isgang	Sannsy	2	2	2	2		
				Risiko		4	4	4		
		1.3	Skred fra fjell	1.3.1	Steinsprang	Mindre s	2	2	2	2
						Risiko		4	4	4
		1.3.2	Fjellskred	Mindre s	1	2	2	2		
				Risiko		2	2	2		
		1.4	Skred i løsmasser	1.4.1	Jordskred	Meget s	4	3	2	4
						Risiko		12	8	16
				1.4.2	Kvikkleireskred	Sannsy	2	4	4	4
Risiko	8					8		8		
1.5	Skred i snø	1.5.1	Løssnø/flak	Mindre s	2	2	2	2		
				Risiko		4	4	4		
		1.5.2	Sørpe	Sannsy	2	2	2	2		
				Risiko		4	4	4		
2	Økt vind	2.1	Sterke vinder	Sannsy	3	2	4	3		
				Risiko		8	12	9		
		2.2	Stormflo	Meget s	4	2	3	3		
				Risiko		8	12	12		
3	Varmere klima	3.1	Økt lokal temperatur	Meget s	4	1	1	1		
				Risiko		4	4	4		
		3.2	Tørke	Sannsy	3	1	2	1		
				Risiko		3	6	3		
		3.3	Havstigning	Meget s	4	1	3	3		
				Risiko		4	12	12		

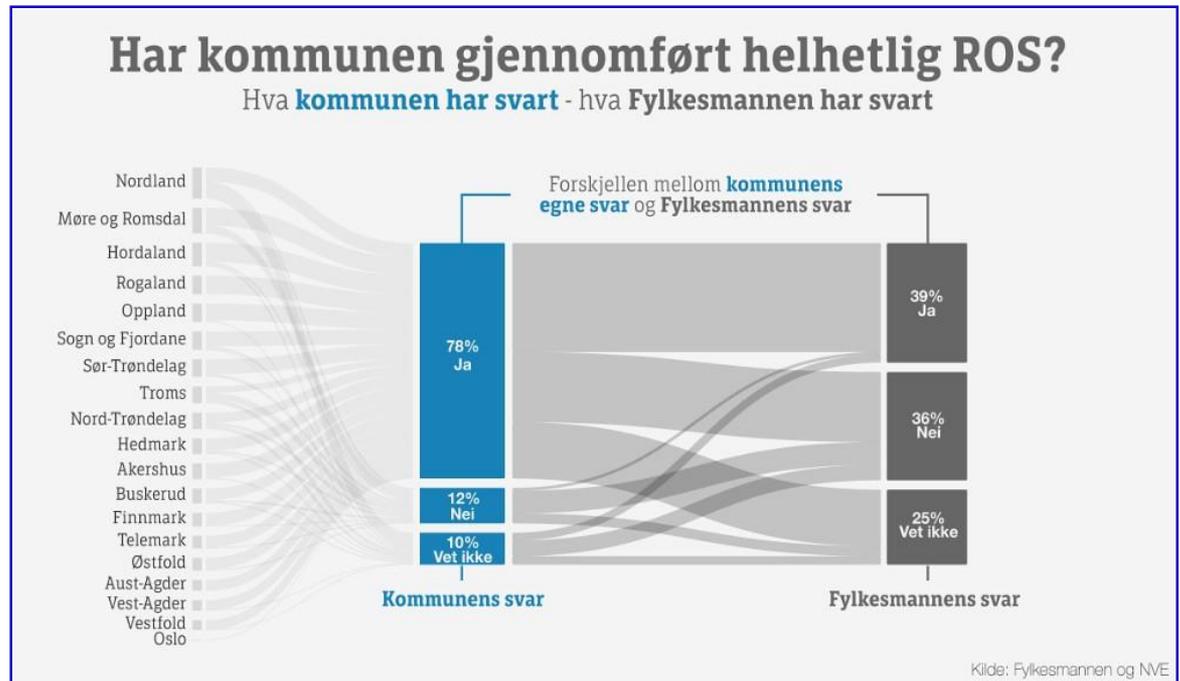
* Del av helhetlig ROS

Har kommunene helhetlig ROS-analyse – eller ikke?

- Kommunene: -78% svarer ja..
- Tilsynsmyndighetene: - 39% av kommunene har ROS...

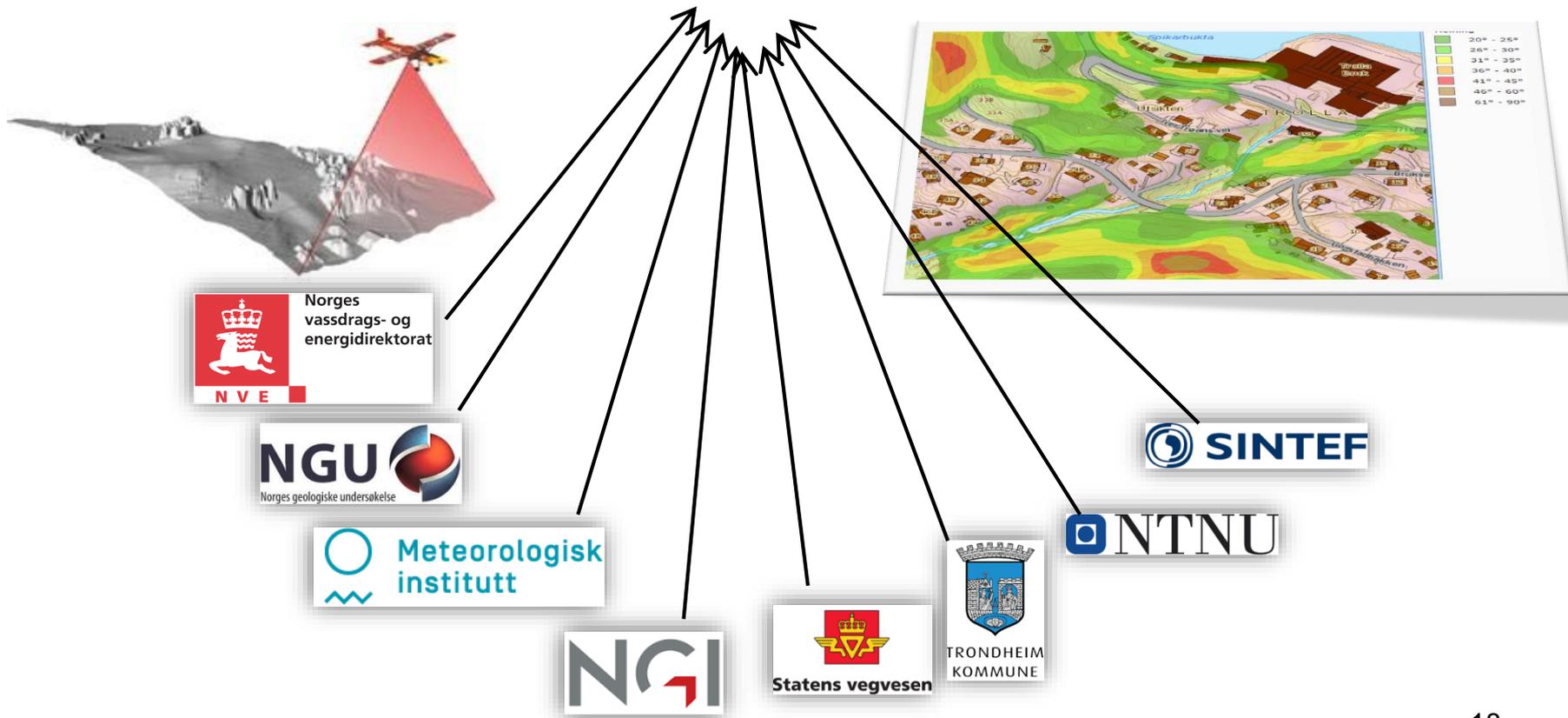

Ifølge DSB har **få** kommuner laget helhetlig-ROS som inkluderer klimahendelser

9. GIS/gode kart – viktig for arbeidet med klimatilpasning

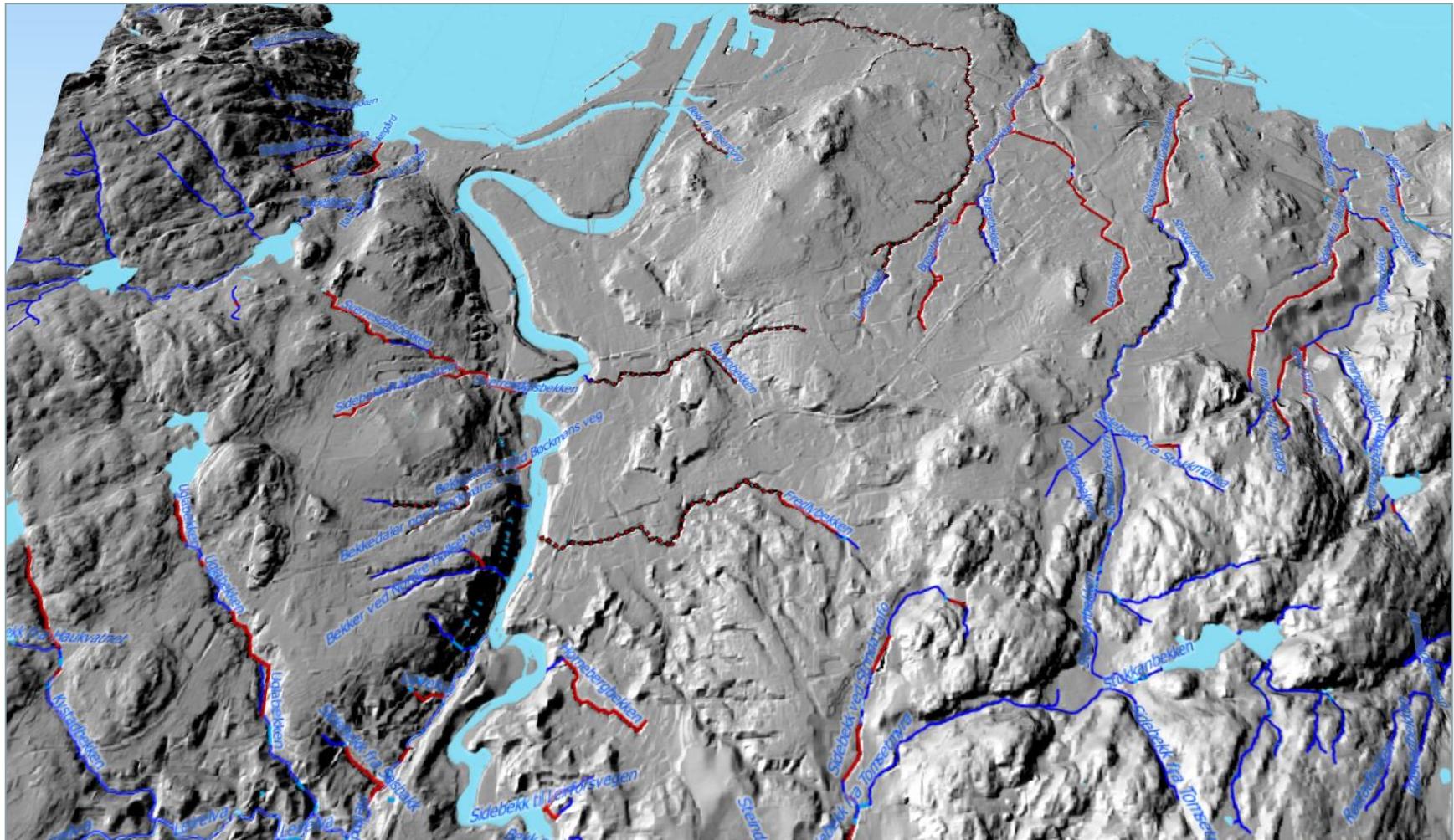
Bestille/innhente data → Lagre data → **Koble data** → Ajourføre → Analysere → Presentere

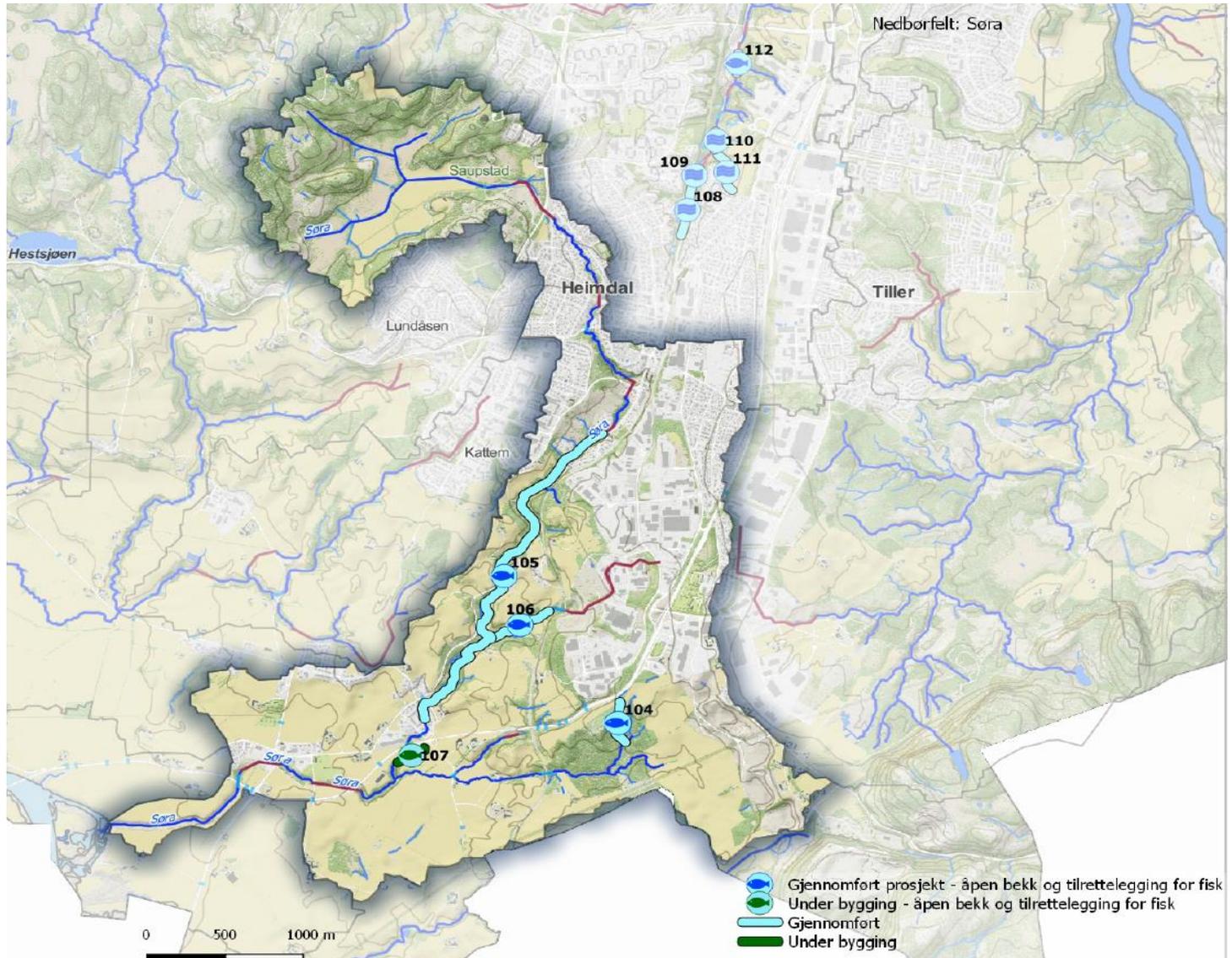
Terrengmodell

- Hvor renner regnvannet?

- Bekk i rør
- Bekk
- Stikkrenne
- ■ ■ Avløp AF

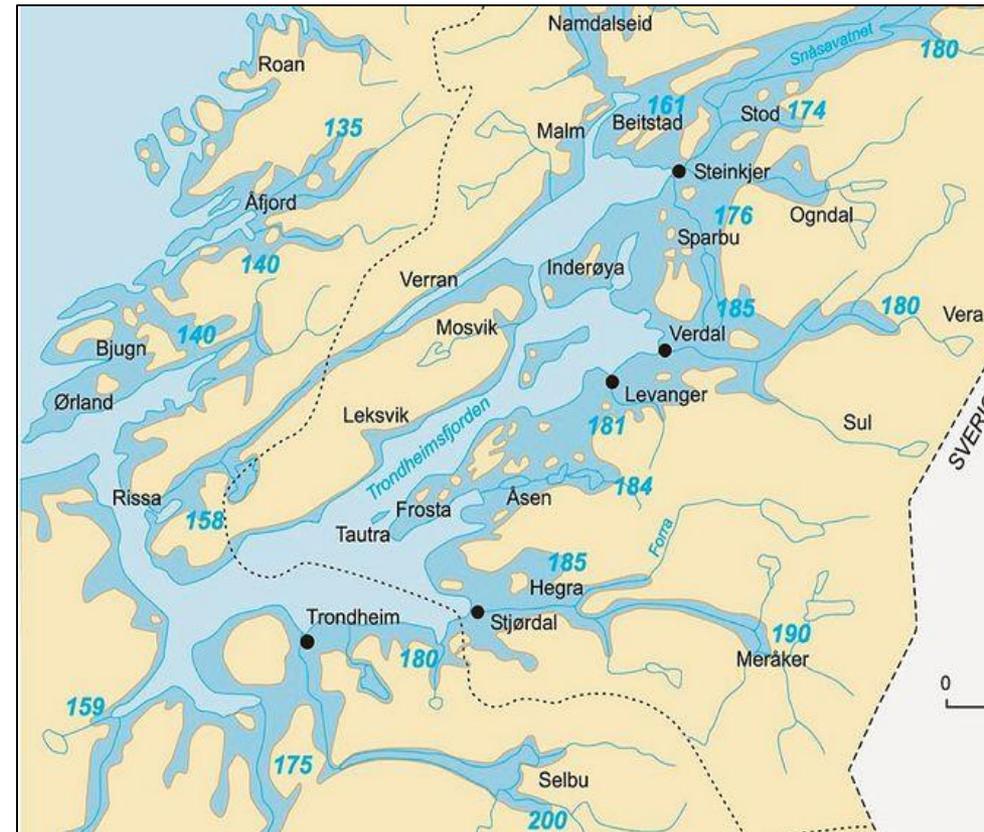
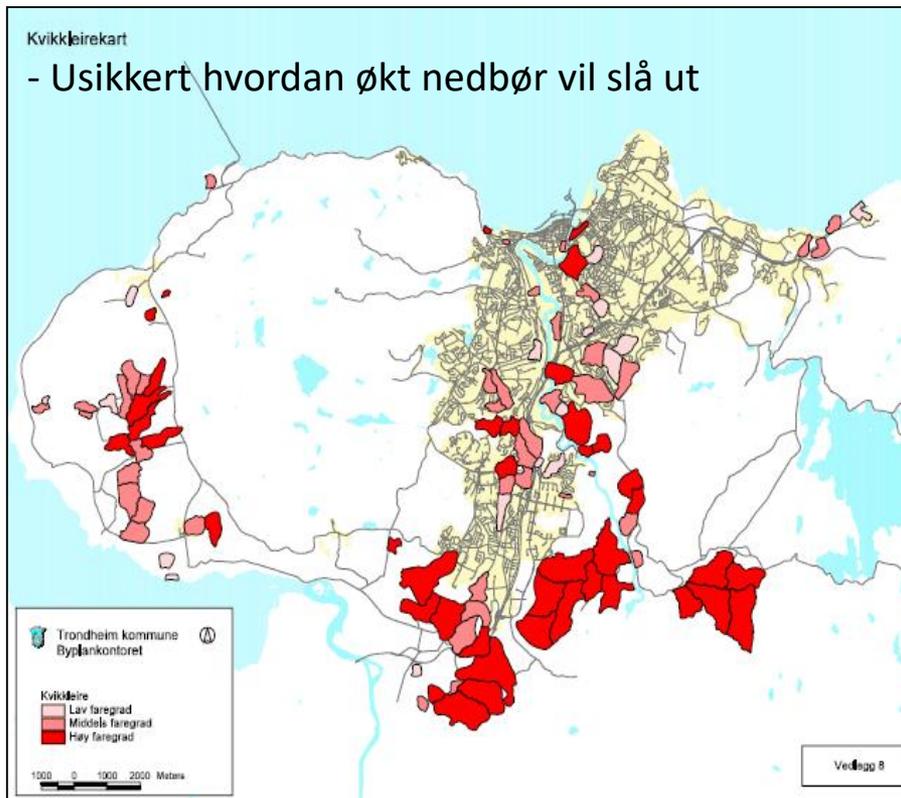
Nedbørfelt - analyse av blå-grønne prosjekter

10. Bruke geologiske kart (løsmassekart)

Skred ; jord- og løsmasser og kvikkleire

- **Stor risiko** i områder under marin grense (135-200 m i Trøndelag)
- **Menneskelig aktivitet og erosjon** viktigste årsaker til kvikkleireskred

Marin grense - Trøndelag (deler)

Gauldalen i 1345

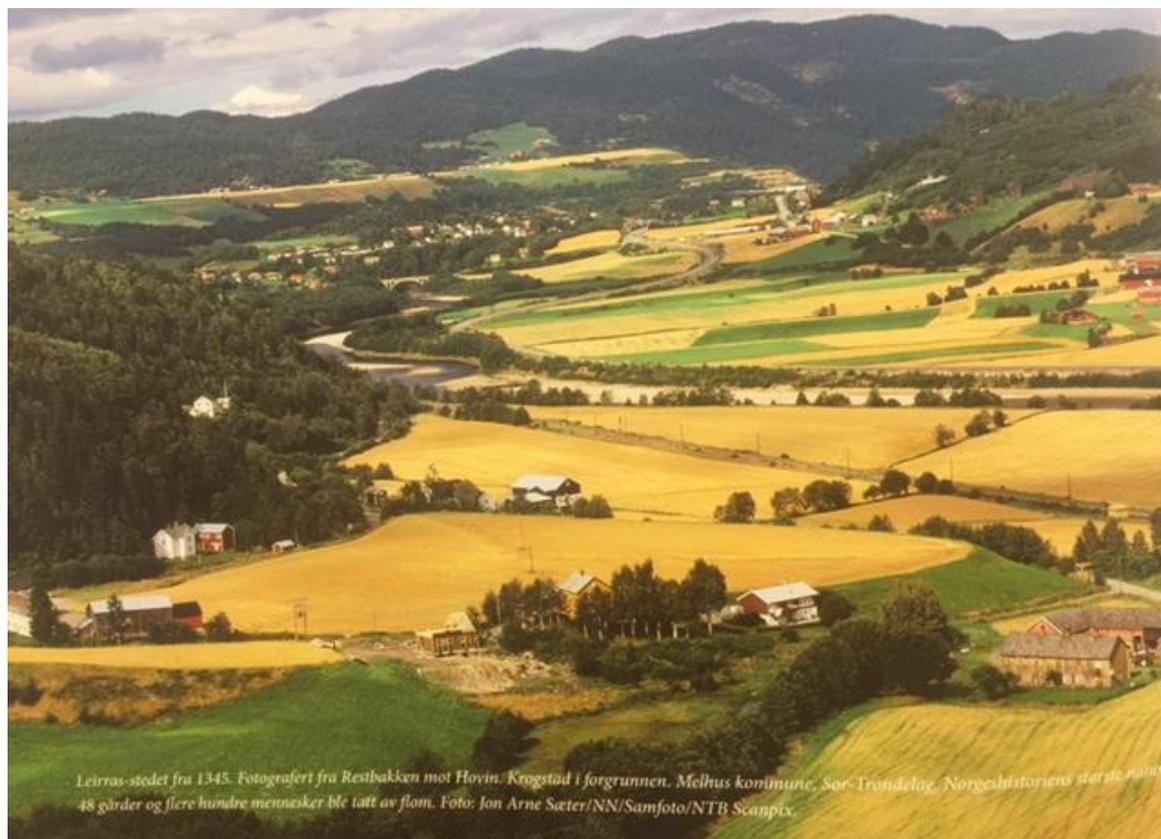
Kvasshyllan raset – Norgeshistoriens verste jordras

1345: Kvasshyllanraset i Gauldalen

- Jordskred fylte dalen ved Støren.
- Innsjø dannet (ca 17 km lang – 250 mill m³ vann lagret)
- 24.sept. brast vollen.
- Flodbølge tok 48 gårder og flere kirker.
- Anslag døde: 500**

1348: Ekstremflom i Vågå: Digerofsen

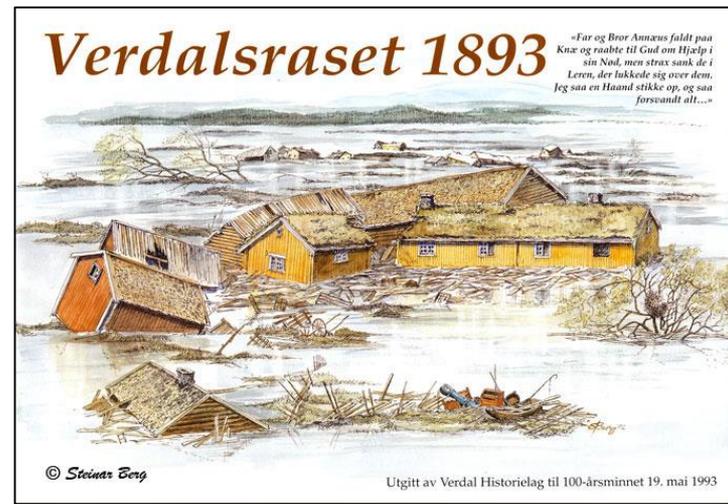
.. og så kom **Svartedauden** til
Norge i 1349-53

Verdalsraset 1893

- Norges verste kvikkleire ras

- Skjedde natt til 19. mai 1893 - 125 år siden
- 116 mennesker, 105 gårder, tusenvis av dyr ble tatt
- 55 mill. m³ masse rant ut og oversvømte hele Verdal
- 3 km² forsvant i leirmassene

Rissa-raset, 29.april 1978

ved Botnen

Største kvikkleireras i Norge på 1900-tallet:

- En person omkom
- 330 da gikk tapt
- 5-6 mill m³ leire skled ut
- Skredgropa 1.5 km lang
- 7 gårder og 5 eneboliger tapt

Eneste kvikkleireskred som er filmet:

<https://www.youtube.com/watch?v=TX6rKPLMvK4>

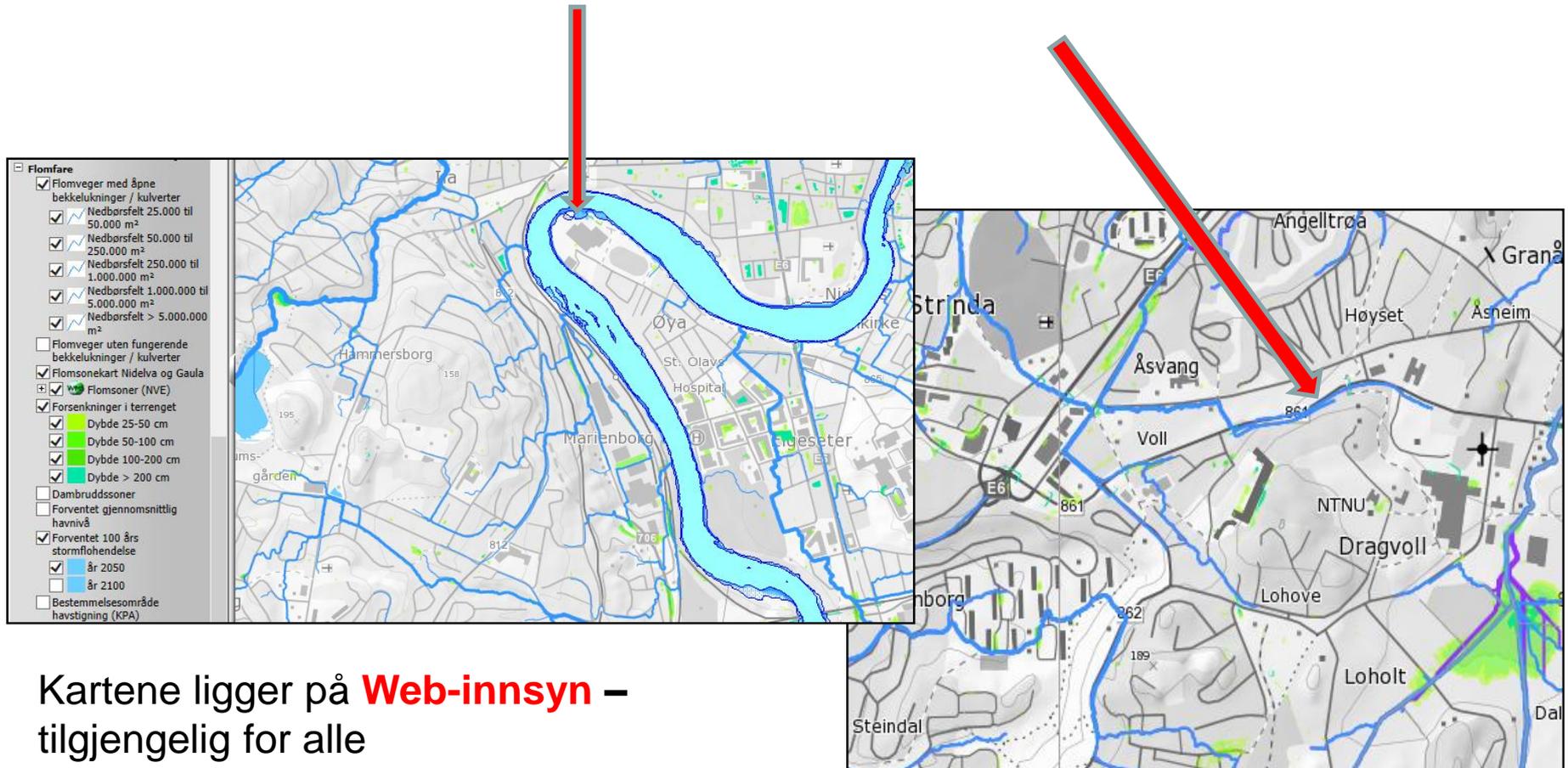
Trondheim - leirskred på Byneset, 1.jan. 2012

Gården Brenslan mistet ca 50 da dyrkajord

11. Kartlegge flomsoner og flomveier

Trondheim har kartlagt flomsoner og flomveier

Kartene ligger på **Web-innsyn** – tilgjengelig for alle

12. Tiltak mot regnflom og overvann

Fortetting og harde flater krever tiltak for å forsinke vannet for å unngå flomtopp og unngå skade.

Eks. Skolene Åsveien, Byåsen og Berg

Regnbed

Fordrøyningsdammer

Tankeors:

Bør offentlige bygg og arealer bygges slik at de "bufrer" sårbare omgivelser nedstrøms?

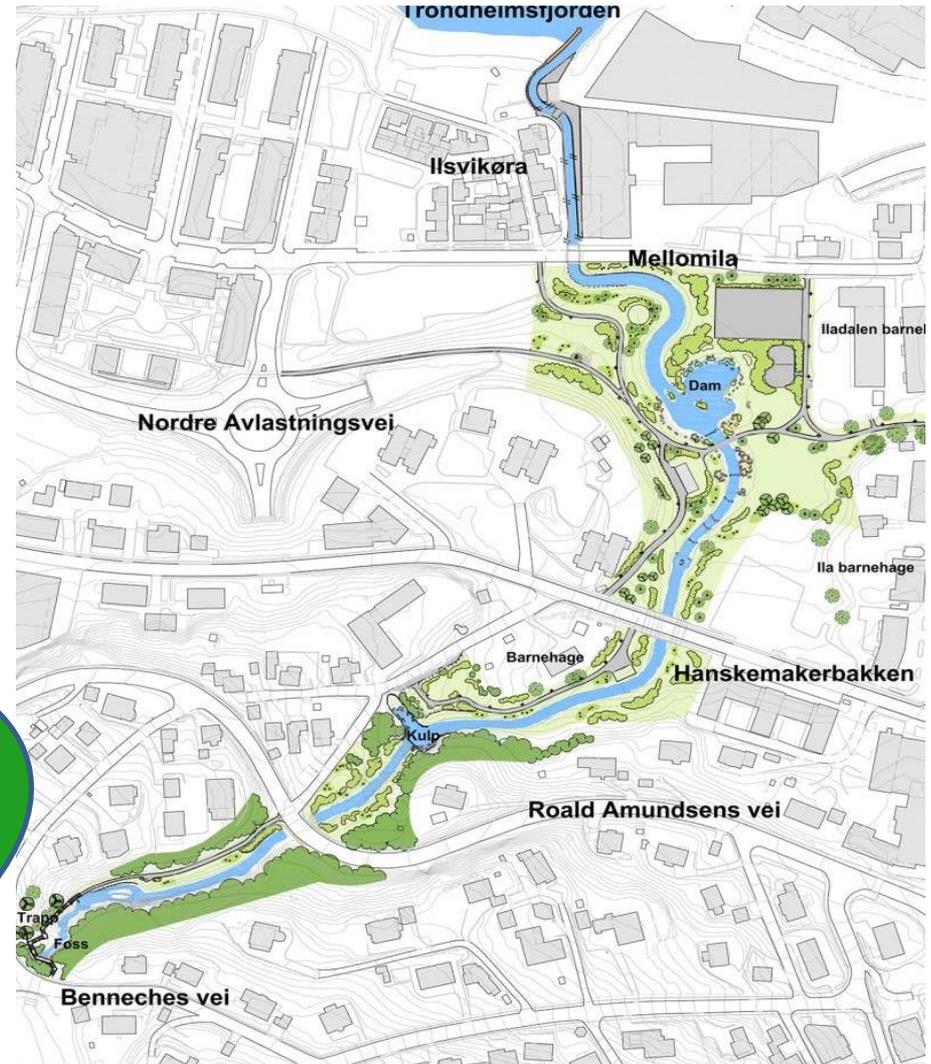
Erstatte harde og tette overflater med **mer blå-grønt!**

Urbane nedbørsflommer mer vanlig

Bekkeåpninger = flomvern

Eks. Trondheim - Iladalen

Iladalen

- Lengde ca 700 m
- Tursti og grønne områder
- Fiske-trapp og gyteområder
- Froskedammer
- Kunst

Iladalen

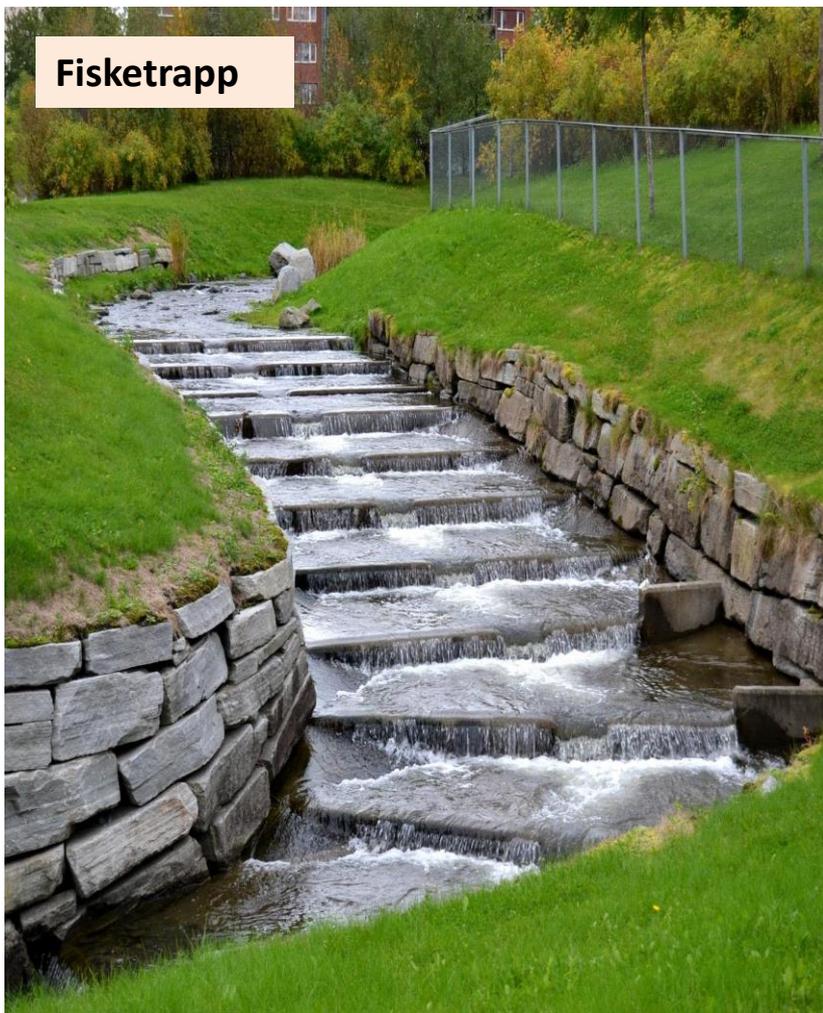
Fokus

- Blått og grønt
- God funksjonalitet
- Estetikk

Iladalen

Fiske-trapp

Økt **biologisk mangfold**
Gode **opplevelseskvaliteter**
Bedre **folkehelse?**

Sjørørreten er kommet tilbake

Utløpet i fjorden

Løsninger – naturbaserte og tekniske

- Bruker eller restaurerer eksisterende naturtyper og økosystemer
- Involverer «naturherming» (blå-grønn infrastruktur)

Konklusjon

Vi trenger både **naturbaserte og tradisjonelle løsninger,** og kombinasjoner av disse !

Grønne tak

Kombinasjon av sedumplanter, vekstmedie og fordrøyningsdekke.
- Noe fordrøyningsseffekt.
- Øker biologiske mangfold.
- Kan kombineres med solceller.

Leveres av Bergknapp.

Urbane uterom

Kombinasjon av sedumplanter, løs Leca og permeabelt dekke.
- Betydelig fordrøyningsseffekt.
- Gjør taket om til trivelig bruksmiljø.
- Øker arealutnyttelse.

Leveres av Bergknapp AS, Leca Norge AS og Multiblokk AS.

Grønne vegger

Klatreplanter som vokser i regnbed og langs et strengesystem i stål.
- Utrytter regnvann.
- Temperaturregulerende.
- Øker biologiske mangfold.

Leveres av Bergknapp AS.

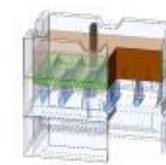

Alma regnbed, 100

Sandfang og regnbed med innebygget renseløsning.

- Noe fordrøyningsseffekt.
- Kan rense vekvann.
- Innbygget vannfang for tørre perioder.

Leveres av Skjæveland AS.

Alma regnbed, 200

Regnbed for bolig for utnyttelse av regnvann.

- Noe fordrøyningsseffekt.
- Innbygget vannfang for tørre perioder.
- Med/uten infiltrasjon.

Leveres av Skjæveland AS.

Flettemur

Elementer som kan bygges til stående regnbed og fordrøynings.

- Kan ta opp høydeforskjeller.
- Innbygget vannfang for tørre perioder.
- Kan monteres frittstående.

Leveres av Urban Natur.

Avatius treplantebed

Overvannskum med treplantebed med vannfang og lufting.
- Noe fordrøyningsseffekt.
- Sandfang med/uten infiltrasjon.
- Gunstig vekstmiljø for trær.

Leveres av Skjæveland AS

Alma treplanteikum

Enkel treplantebed med god plass til tre-rottene.
- Noe fordrøyningskapasitet.
- Infiltrasjon til grunnen.
- Romslig volum til store trær.

Leveres av Skjæveland AS.

Permeable dekker

Betongdekker som slipper vann gjennom fuger og hull.
- Betydelig fordrøyningskapasitet.
- Tørt og flatt dekke.
- Enkelt vedlikehold, sømløs utbedring.

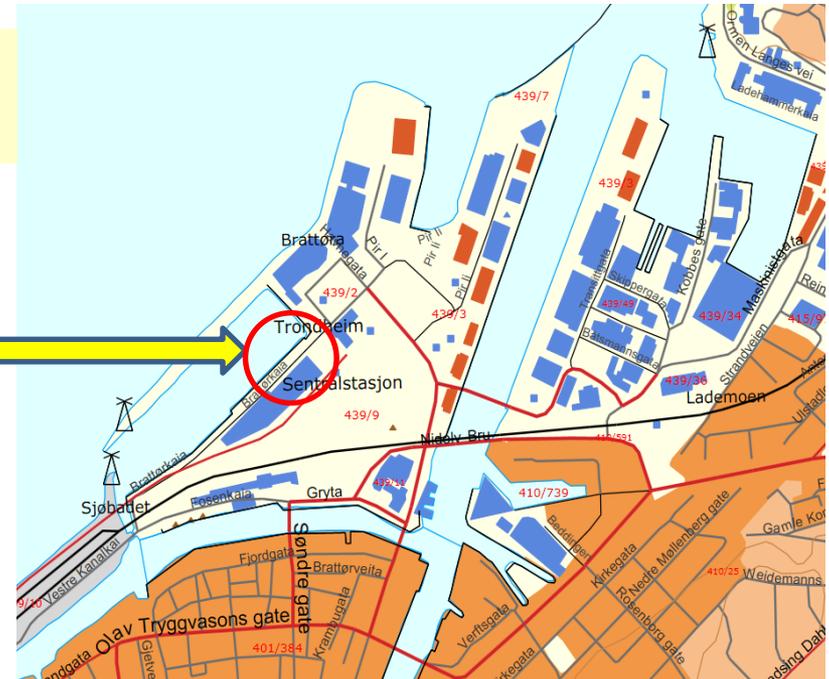
Leveres av Multiblokk AS.

13. Havstigningen – en usikker joker?

- **Sterke vinder og stormflo** - **usikkerhet** knyttet til framtidig risiko
- **Havstigning Trøndelag** – anslag:
  - DSB: ca 70 - 90 cm fra 2050-2100 (DSB)
  - Norsk klimastiftelse (2017): atskillig høyere havnivå...

Springflo
Brattøra

Veileder for havnivåstigning (DSB):

<https://www.dsb.no/lover/risiko-sarbarhet-og-beredskap/veileder/temaveileder-havnivastigning-og-stormflo/>

Hva med sjønær utbygging?

Eks. Grildstad utbyggingen i Trondheim – 2017

Scenario 2050:

- Havstigning på ca 70 -120 cm
- Springflo den dagen det er storm

- * *Hva skjer med husene da?*
- * *Hvem har ansvaret?*
- * *Hvem må ta regninga?*

Havner og havstigning

- 1 ORKDAL
- 2 TRONDHEIM
- 3 MALVIK
- 4 STJØRDAL
- 5 FROSTA
- 6 LEVANGER
- 7 VERDAL
- 8 INDERØY
- 9 STEINKJER
- 10 VERRAN
- 11 LEKSVIK
- 12 FRØYA
- 13 NAMSOS

Trondheim havn

- forvalter **7000 meter havn** i flere kommuner i Trøndelag
- *ikke begynt å tenke på konsekvenser av havstigning*

Norske Havner (org. for havner i Norge):

Ikke ett ord om havstigning i nytt strategidokument

Havner –
*kan være viktige
bufferer mot
havstigning*

Hva sier myndighetene om kystområdene?

NOU 2010:10 «Tilpassing til eit klima i endring» - skisserer :

- konsekvenser av jorderosjon i kystsonene
- fare for oversvømmelse av undersjøiske tunneler og lavtliggende flyplasser
- kostnadskrevende investeringer i infrastruktur langs kysten, spesielt havner.

= Myndighetene har til nå sagt lite....

Veileder for havnivåstigning (DSB):

<https://www.dsb.no/lover/risiko-sarbarhet-og-beredskap/veileder/temaveileder-havnivastigning-og-stormflo/>

NB!

Hvem er myndighet innen tema havstigning?

Hvor skal vi rette våre spørsmål om havstigning?

Stavanger – har utarbeidet gode animasjoner for havstigning... Andre byer må komme etter!

14. Behov for økt kompetanse!

Eksempel:

Trondheim kommune partner i   KLIMA2050

Hovedfokus Klima2050;

Redusere klimarisiko innen det bygde miljø og infrastruktur

Inndelingen av arbeidet – 5 arbeidspakker:

- WP1: Bygg, vedlikehold og oppgradering
- WP2: Overvannshåndtering - blågrønne løsninger
- WP3: Vannutløste skred
- WP4: Beslutningsprosesser og virkemidler
- På tvers: *Skape gode innovasjonsarenaer*

Forskningsinst.	Offentlig sektor	Privat sektor
BI	Avinor	Finans Norge
Meteorologisk institutt	Jernbaneverket	Isola
NGI	NVE	Mesterhus
NTNU	Statens vegvesen	Multiconsult
SINTEF Byggforsk	Statsbygg	Norges hus
	Trondheim kom.	Powel
		Skanska
		Skjæveland gruppen
		Weber

20 partnere

Behov for mer samarbeid – forskning/forvaltning:

Kommunene må bruke forsknings-resultatene!

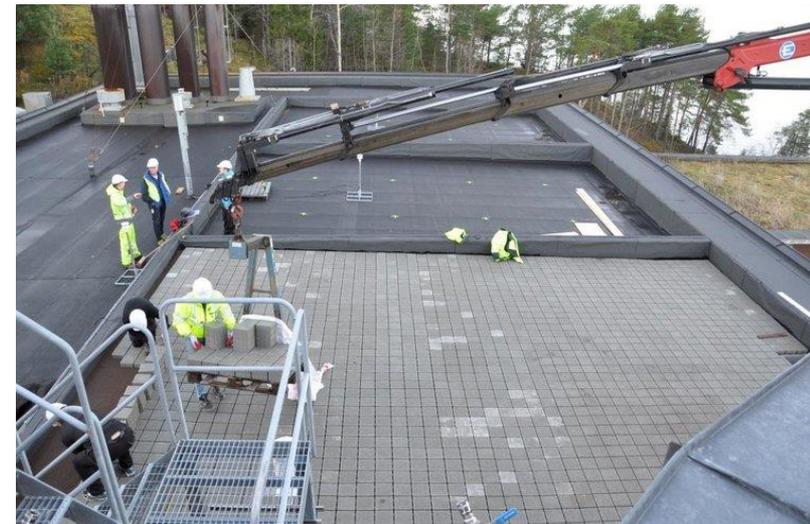
Hvorfor?

1. **Forskningsmiljøene** framskaffer **økt kompetanse** om klimatilpasning
2. **Å ta kunnskap i bruk** for bedre planlegging, beslutning, bygging, forvaltning og drift
3. **Dele kompetanse**; mellom partene og med samfunnet
4. Skape **møteplasser** - et sted å lære og å formidle
5. **Eks. Trondheim kommune** – eneste kommunale partner i Klima2050..
  - må **videreformidle kunnskap** og erfaringer til andre kommuner og samarbeidspartnere
  - må være en **kommunal stemme** inn i Klima2050 - **formidle** fra den **kommunale virkelighet**

Klimakunnskap – kunnskapsklima.....

Eks. Kompetanseøkning – blå-grønne og blå-grå tak

- **Testfelt** på taket på **Høvringen renseanlegg**
- Mål: God **fordrøyningskapasitet** og attraktive uteområder
- PhD-arbeid (Vladimir Hamoz)
- Samarbeid med **Klima2050** og **partnerne**
Saint-Gobain Weber Leca og Skjæveland gruppen

Bruk av porøs (permeabel) stein på taket

Hva fins av veiledere innen klimatilpasning?

Undersøkelse 2016 i regi av Klima2050

Omhandler 84 veiledere:

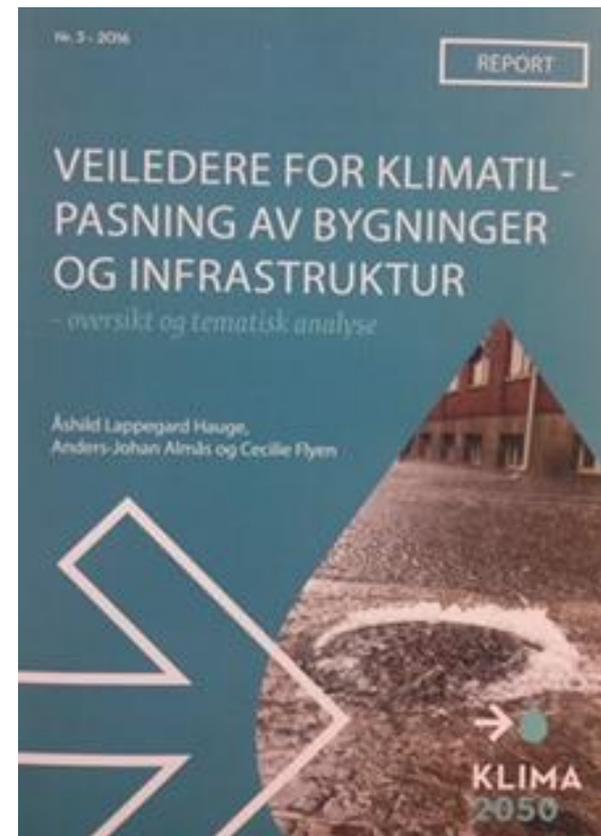
- **Temavalg** - Hovedsakelig bygg (22%), overvann og skred
- **Målgruppe** - 55 % rettet mot generelle eller *kommunale* brukere
- **Utgivere:** - Statlige (65%), FoU (24%) og kommunale (9%)

Funn:

- For mange veiledere har en **generell målgruppe**
- Veilederne bør **grupperes** (eks: overvann)
- Beslutningsprosesser er ikke berørt

Klimatilpasning i kommunene; behov:

- **Mer presise veiledere**
- **Tydligere målgruppe**
- **Omtale av beslutningsprosesser er viktig!**

15. Kommunale oppgaver – klimatilpasning må inn!

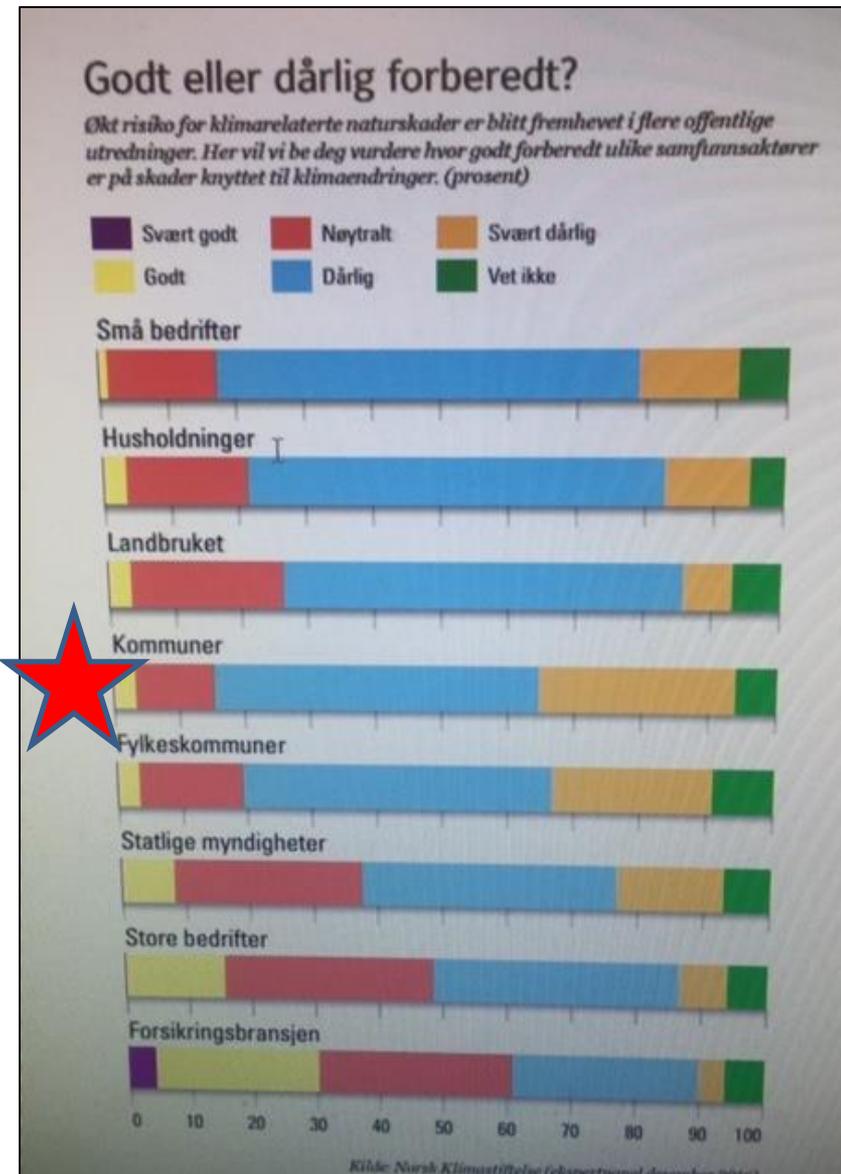
Virksomhets-område	Tjeneste	Ansvarsområde/oppgaver som berører klimatilpasning
Byutvikling	Byantikvaren	Forvaltning av kulturminner
	Bydrift	Drift av kommunale vegger, bygg og anlegg, grøntområder
	Byggesak	Byggetillatelse
	Byplan	Myndighet for arealplanlegging.
	Eiendom	Utbygging bygg og anlegg. Forvalte og drifte egen bygningsmasse og grøntarealer
	Kart- og oppmåling	Kart og GIS -ansvar.
	Kommunalteknikk	Teknisk infrastruktur (kommunale vegger, vann- og avløpsanlegg mv.) Utbygging og forvaltning av grøntanlegg.
	Landbruk (jord- og skog)	Landbruksforvaltning - jord og skog. Tilsyn og veiledning.
Miljø	Fagansvar klima og miljø, naturforvaltning, forurensning	
Helse og omsorg	Helse- og omsorg	Bestilling av utbygging av bygg og anlegg for helse og omsorg.
Kultur og næring	Bibliotek	FDV av bygg og anlegg
	Idrett - og friluftsliv - infrastruktur	Forvaltning av arealer, bygg og anlegg. Bestilling av utbygging av anlegg for idrett, nærmiljø og friluftsliv.
	Kirker	Forvaltning av kirker, kirkegårder og gravplasser
	Kultur	Bestilling av utbygging av kulturbygg
Oppvekst og utdanning	Barnehager, skoler/undervisning	Bestilling av utbygging av barnehager, barne- og u.skoler
Rådmannens fagstab	Beredskap	Ansvar for beredskapsplaner og utøvelse av lokalt beredskap
Andre	Brann- og redning	Aktør innen akutt beredskap. Forebyggende arbeid
	Renovasjon	Forvalte og drifte egne bygg, anlegg, infrastruktur (eget selskap)

16. Klimaendringer – finansiell risiko – obs..obs...

Er samfunnet forberedt på klimaendringene?

Rapport mars-2017 (Norsk klimastiftelse)

Kommunene må påregne store investeringer framover

1. Eksisterende infrastruktur

- Vedlikehold av eksisterende bygningssmasse og infrastruktur
- Urbane, grå flater - flomutsatt
- Bekker i rør (fra 50-60 tallet) gir dårlig flomvern
- Skader på bygninger og arealer
- Sjønære bygg, arealer utsatt for havstigning
- Fare for utlekking av miljøgifter fra fyllinger etc.

2. Framtidig infrastruktur og bygninger

- Ved ny etablering MÅ det tas hensyn til klimaendringene!
- Forebygging av klimaskader - billigere enn å reparere
- Ikke planlegge oss inn i nye utgifter!

3. Søksmål mot kommunen pga skader

- Kommunen er planmyndighet og byggesaksmyndighet

Kommunene trenger:

*Behov for
kost-nytte analyse
av de
økonomiske
konsekvensene
av
klimaendringene*

17. Klimatilpasning – krever SAMARBEID

I kommunen:

Intern arbeidsgruppe

Internt nettverk

Regionalt:

Nettverk med nabokommunene

Regionalt nettverk

Nasjonalt:

Nasjonale nettverk

Internasjonalt:

EU- prosjekter

Internasjonale nettverk

Nettverksløpet

Denne tabellen viser hovedtrekk ved nettverksløpet. Vi vil drøfte og forberede programmet i samarbeid med deltakerne, og er åpne for justeringer for å støtte kommunenes utvikling.

På hver samling vil det bli faglig input, men også stort rom for erfaringsdeling på tvers og arbeid i egen kommunegruppe.

Kommunen vil få arbeidsoppgaver mellom samlingene i tillegg til hovedtema og framdrift i nettverksløpet.

Samling 1 - 28.-29. mars 2017
(Trondheimsområdet)

- Klimascenarier
- Kommunens ansvar for klimatilpasningsarbeid
  - Intro til ROS
  - Kommunestyrets handlingsrom
  - Kommunens status
  - Naturskader og beredskap

Samling 2 - Juni 2017

- Flom og skred i arealplanlegging
  - KlimaROS
  - Inn i plan og styringssystem

Samling 3 - Oktober 2017
Regionale samlinger - eksempler på

- Skred og flom
- Overvann

Samling 4 - Januar 2018

- Tiltak som konsekvens av kommunens Klimaplan
  - Gode kommuneeksempel
  - Læringsstov

Samling 5 - Mars 2018

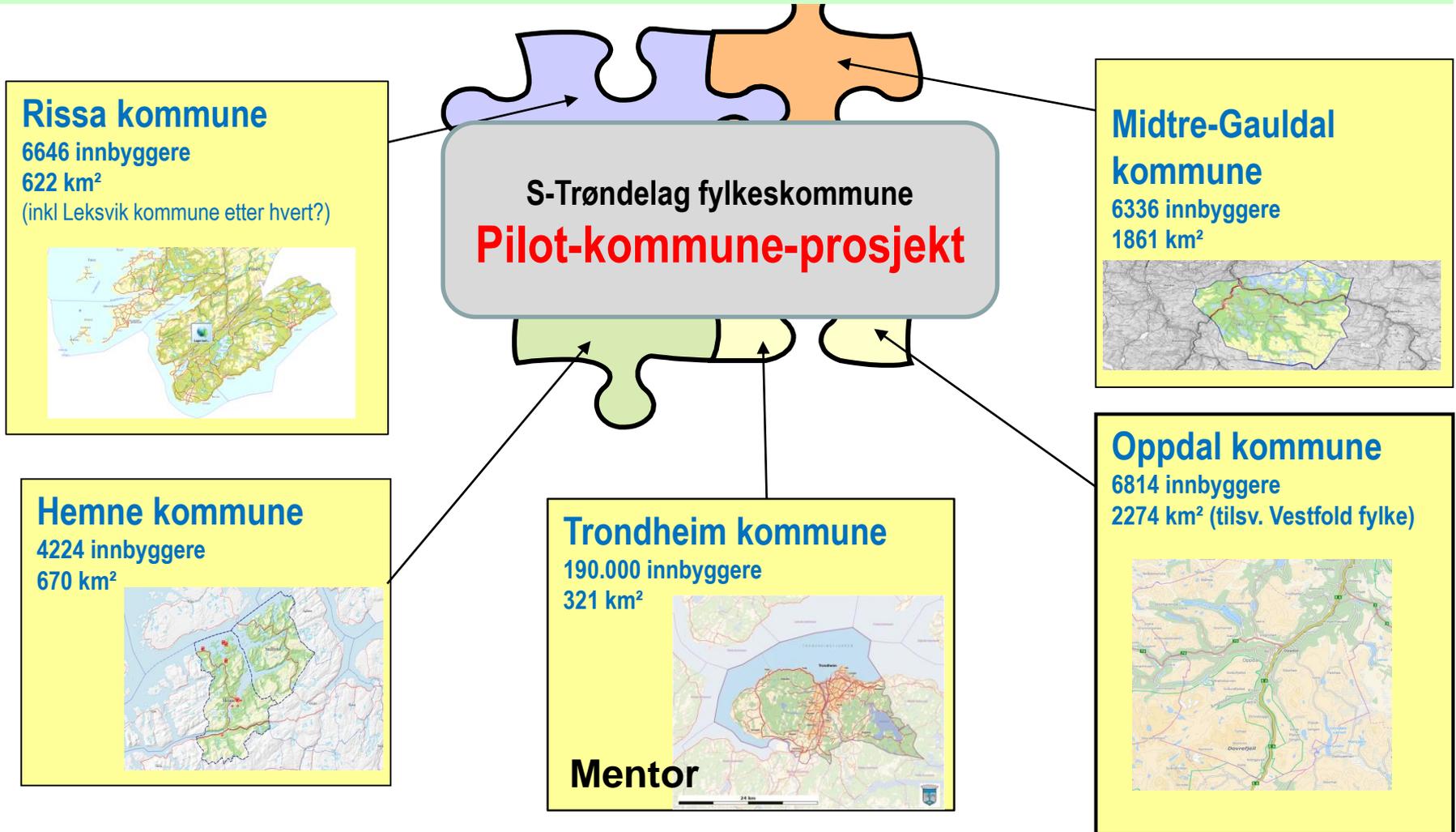
- Faglige innlegg
- Evaluering
- Nye verktøy og strategier
- Kommunens rolle

Eks. Interkommunalt samarbeid

Eks. Pilot-kommune-prosjekt i Trøndelag

Samarbeid mellom fylkeskommunen og 5 kommuner i 2016-17

Pilotkommuneprosjektet 2016:

Evaluering

Varighet på prosjektet: 4 møter a 5 timer

Før prosjektet

- **Ingen** hadde satt klimatilpasning på dagsorden
- **Liten** intern dialog om klimatilpasning
- **Ingen** ekstern dialog

Etter prosjektet

- Deltakerne hevder å ha fått verdifull **drahjelp** i arbeidet
- Økt **kompetanse**
Spesielt: Kjennskap til ROS-analyser og betydningen av GIS
- Økt forståelse for **tverrenhetlig** arbeid
- Ønske om arenaer for **dialog og samhandling**
- Intern jobbing **lettere** etter prosjektet
- Ønske om å **videreføre** prosjektet

Eks. Regionalt samarbeid

Nettverk klimatilpasning Trøndelag

Etablert 2.mars 2017

Initiativtakere

Fylkeskommunen
Fylkesmannen
Trondheim kommune

Partnere

Statlige myndigheter i regionen

- Miljødirektoratet
- Fylkesmannen
- Miljø, beredskap, landbruk
- Kartverket – Region midt
- NVE – Midt-Norge
- Statens vegvesen Midt-Norge
- Jernbanedirektoratet - Bane Nord

Regionalt/kommunalt

- Fylkeskommunen
- KS (regionalt)
- Trondheim kommune

Kompetansemiljø

- Klima 2050
- Geografisk institutt, NTNU
- NGU

Næringslivet

- Næringslivets org; NHO

Nettverk klimatilpasning Trøndelag – 13partnere

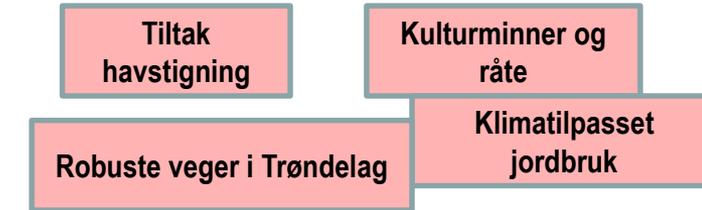
Målgruppe

Kommunene i Trøndelag

Oppgaver eksempel

Dialog
tematisk, geografisk

Prosjekter
tematisk, geografisk

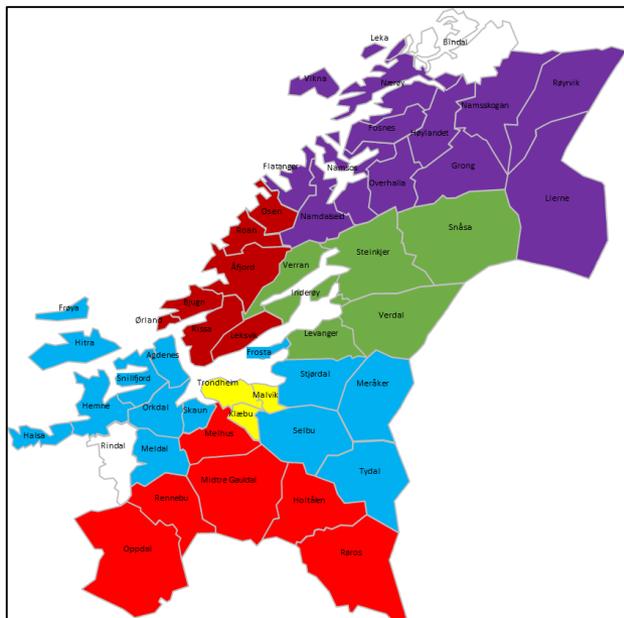

Nettverk klimatilpasning Trøndelag

Målgruppe

=

Kommunene i Trøndelag

Trøndelag - ett fylke fra 01.01.18:

Klimatilpasning;

et av de første tema det jobbes med på tvers, i det nye storfylket!

Region (kommer endringer)	Kommune	Nytt kommune navn	Befolk. 2017	Befolk. 2020	Areal km ² 2017	Areal km ² (avrundet) 2020
Namdal - ytre 29.05	Leka		584		110,02	
	Nærøy	Nærøysund	5.138	9556	1.067,54	1386
	Vikna		4.418		318,69	
	Flatanger		1.090	2.068	458,71	846
	Osen		978		387,18	
	Fosnes	Namsos	628	15.272	544,27	2093
	Namsos		13.051		778,61	
Namdalseid	1.593		769,64			
Namdal - indre 24.04	Grong		2.467		1.136,17	
	Høylandet		1.264		754,68	
	Overhalla		3.840		729,79	
	Lierne		1.389		2.961,70	
	Namsskogan		872		1.417,16	
	Røyrvik		469		1.584,76	
Fosen	Roan	Felles 2020	959	4.222	374,64	1329
	Åfjord		3.263		954,66	
	Bjugn	Felles 2020	4.822	10.113	383,8	457
	Ørland		5.291		73,18	
	Indre Fosen	Rissa og Leksvik	10.089	10.089	1046	1046
Inn-Trøndelag	Inderøy		6.800		365,67	
	Snåsa		2.159		2.342,66	
	Steinkjer	Steinkjer	21.972	24.487	1.564,55	2166
	Verran		2.515		601,66	
Innherred	Frosta		2.630		76,32	
	Levanger		19.892		645,8	
	Verdal		14.849		1.547,78	
Værnes-regionen	Meråker		2.508		1.273,42	
	Selbu		4.098		1.234,84	
	Stjørdal		23.625		938,28	
	Tydal		861		1.329,21	
Trøndelag indre	Holtålen		2.046		1.209,50	
	Midtre Gauldal		6.319		1.860,51	
	Oppdal		6.973		2.274,11	
	Rennebu		2.556		947,97	
	Røros		5.623		1.956,46	
	Orkdal	Agdenes	Orkland	1.711	Ca 18.062	317,29
Meldal		3.960		613,34		
Orkdal		11.891		594,32		
Snillfjord (2020: Rindal - assosiert)		982 (500)		508,12		
Kystkommuner - sør 06.06		Hemne	Heim?	4.259	5865	669,9
	Halsa	1.606		301,0		
	Hitra		4.659	5141	680,39	
	Snillfjord (2020: Frøya)		(482)		?	
	Frøya		4.937		241,21	
	Sumadal - assosiert					
Trondheims-regionen	Klæbu	Trondheim	6.050	196.514	186,36	529
	Trondheim		190.464		342,21	
	Malvik		13.820		168,44	
	Melhus		16.213		694,4	
	Skaun		8.000		224,21	

Nettverk klimatilpasning Trøndelag

Kort status – veien videre

Planer utarbeidet

- **Prosjektplan**
- **Arbeidsplan**

Tiltak 2018-19

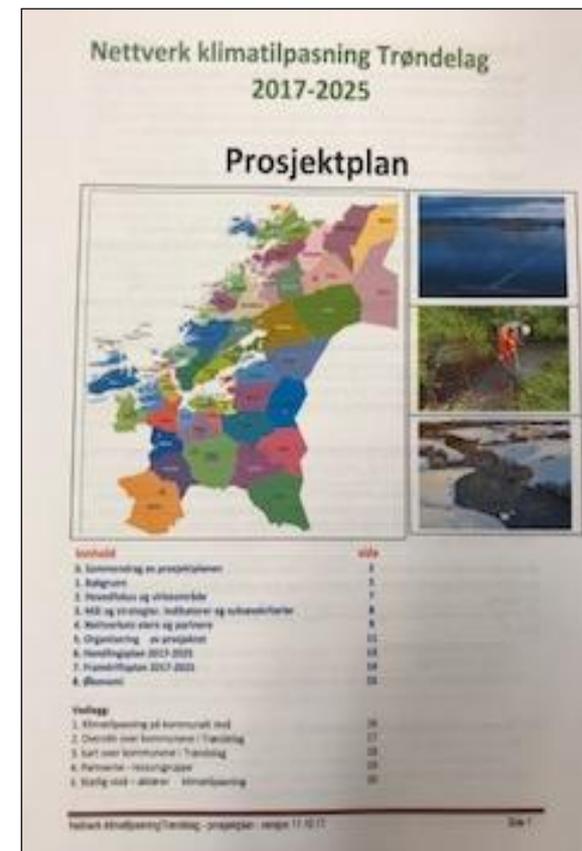
- **Besøksrunden** - alle kommuner samles i grupper
- **Regionale samlinger**
- **Konkrete prosjekter**

Stor interesse for etableringen

- Vi blir fulgt med **positive argusøyne** fra statlige myndigheter og fra andre regioner.

Andre regionale nettverk (muligheter for samarbeid)

- **Hordaklim** i Hordaland etablert – samarbeid forskning, myndigheter og noen kommuner
- **Nettverk Østfold** (noen kommuner) under etablering. Miljødirektoratet og Klima2050
- Nettverk Troms - under etablering.

Nasjonalt samarbeid

I front-nettverket (Miljødirektoratet)

- 10 største kommunene i landet deltar
- Faglig påfyll – erfaringsdeling

KS Nettverksløpet (2017-18)

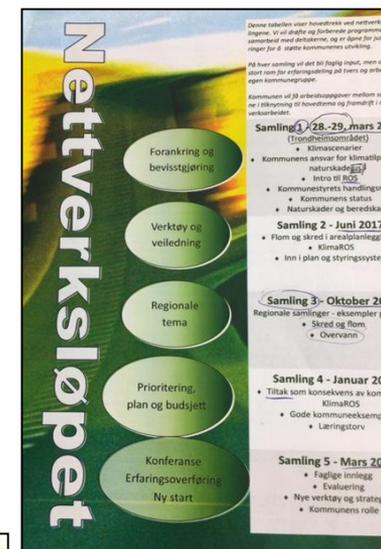
- 20 kommuner deltar - Oslo, Fredrikstad og Trondheim fra I front
- Samlingsbasert - felles og regionalt

Vær Smart – fylkesvise samlinger

(Miljødirektorat, fylkesmann, fylkeskommune)

- Vestfold (pilot)
- Oppland – jan-17
- Trøndelag – mars-17
- Vestfold – politikere – nov-17
- Samling - ansatte hos fylkesmannen - jan-18
- Agder – mai-18

Planen er at alle fylker skal ha Vær Smart samlinger

Statlig nivå

- viktige aktører klimatilpasning

Utfordring for kommunene:

- I hvor stor grad - og hvordan – har kommunene kontakt med statlige aktører?

Jørn Rolfsen, (Landbr.dir.), Gorm Frimannslund (Bane NOR), Cecilie Daae (DSB), Per Sanderud (NVE), Ellen Hambro, (Miljødirektoratet), Terje Moe Gustavsen (Statens vegvesen), Jens Sunde (MET) og Helge Eide (KS).

Departement	Direktorat og underliggende etater
Justis- og beredskaps departementet	Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB)
	Siviltforsvaret
Helse- og omsorgs departementet	Folkehelseinstituttet
	Helsedirektoratet
	Statens helsetilsyn
Klima- og miljø departementet (KLD)	Artsdatabanken (fra 01.01.18 - flyttes fra KD)
	Meteorologisk Institutt
	Miljødirektoratet
	Norsk kulturminnefond
	Polarinstituttet
Kommunal- og moderniserings departementet	Riksantikvaren
	Direktoratet for byggkvalitet (DiBK). (Tidl. Statens byggtekniske etat)
	Fylkesmannsembetene (beredskap, landbruk og miljø)
	Innovasjon Norge
	Statens kartverk
Kunnskaps- departementet	Statsbygg
	Forskningsrådet
	Universitet (8), høyskoler (8), vitenskapelige høyskoler (5) og private høyere utdanningsinstitusjoner (17)
Landbruks- og mat departementet	Landbruksdirektoratet
	Mattilsynet
Nærings- og fiskeri departementet	Fiskeridirektoratet
	Norges geologiske undersøkelser (NGU)
	Sjøfartsdirektoratet
	Statkraft (100% eid av NF-dep)
Olje- og energi departementet	Enova
	Norges Vassdrags- og Energidirektorat (NVE)
	Statnett (100% eid av OE)
Samferdsels- departementet	Avinor
	BaneNOR. (Ansv. jernbaneinfrastruktur. Rom Eiendom inkludert).
	Jernbanedirektoratet
	Kystverket
	NSB (statlig transportkonsern)
	Statens Jernbanetilsyn
	Statens vegvesen (SVV). (Består av Vegdirektoratet og 5 regionkontor)
	Vegtilsynet (Selvstendig forvaltn.org. Tilsyn SVV, Nye Veier AS (ansv. for utbygging/drift av noen motorveier) og sikkerheten på riksveg)

Internasjonalt samarbeid – klimatilpasning

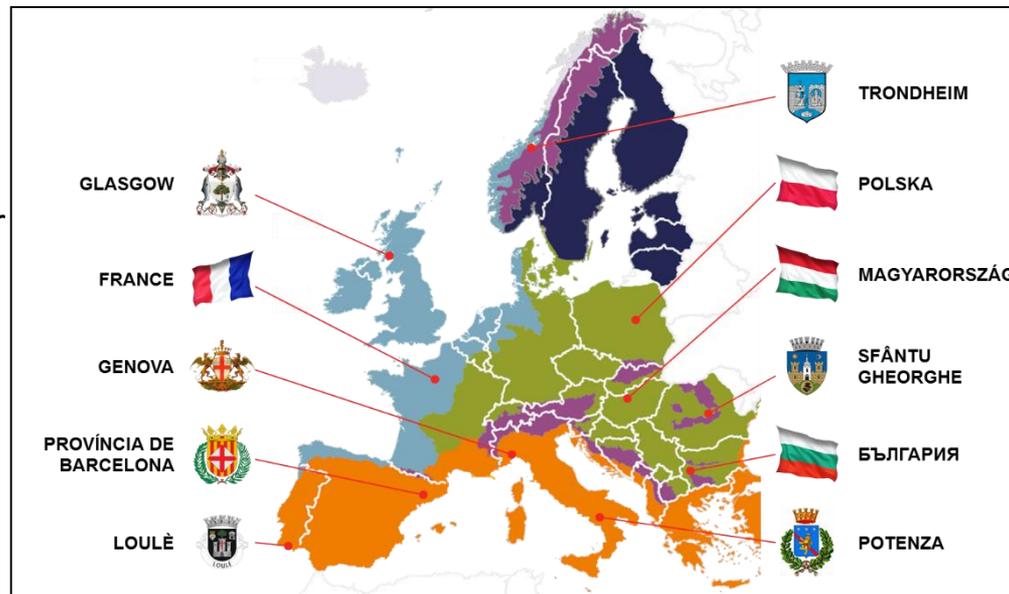
”Trondheim kommune skal være en internasjonal foregangskommune for utvikling av gode klima og miljøløsninger” (Visjon i Energi- og klimaplanen av 2017)

Eks: EU-prosjektet: **Urban Agenda – klimatilpasning**

Oppstart 3.juli 2017

Deltakere:

- 7 kommuner
- 4 stater
- 7 organisasjoner

Varighet: 2017-2020

Klimatilpasning og arbeidsformer....

Hva sier forskerne om nettverk?

- **Effektiv** måte å lære på
- Vi ser hva andre gjør – vi **lærer av andre**
- Nettverk viktig for **utvikling av kunnskap og ambisjoner**
- Nettverk gjør at vi føler oss **sterkere – sammen**
- Behov for **mer samarbeid** mellom kommuner, forskningsmiljøer og andre offentlige myndigheter

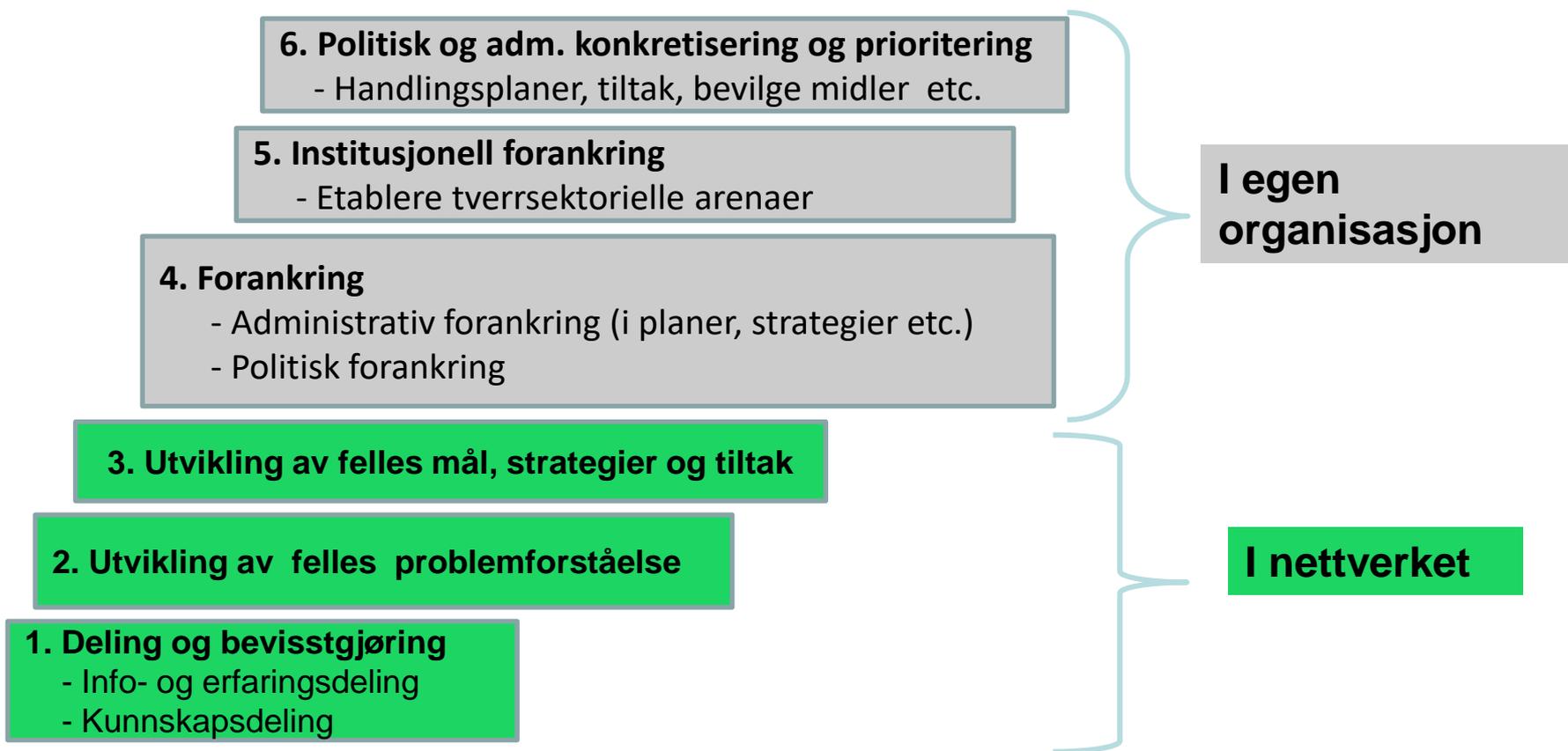
Men: Nettverksarbeid må *forankres* i egen organisasjon

*Klima2050 - Klimatilpasning av bygninger og infrastruktur.
Samfunnsmessige barrierer og drivere (mars -2017)*

Nettverk – elementer og arbeidsfordeling

Arbeid i nettverk krever forankring og oppfølging i egen organisasjon.

Arbeidet med klimatilpasning - erfaringer så langt

Viktig!

1. Forankre klimatilpasning i **overordnede planer**
2. Sette klare **mål og strategier. Handlingsplan.**
3. **Politisk** forankring
4. Klimatilpasning krever **tverrenhetlig organisering**
5. Kartlegge **klimahendelsene** i egen kommune
6. Kartlegge hvilke **verktøy** kommunen har
7. Kommunens rolle som **planmyndighet**
8. Utarbeide Klima-**ROS** – kartlegge kommunens sårbarhet
9. **GIS-kompetanse** viktig for arbeidet med klimatilpasning
10. **Geologisk kompetanse** viktig!
11. Kartlegge flomsoner og **flomveier**
12. **Tiltak** mot regnflom og overvann
13. **Havstigning** – den usikre jokeren?
14. Behov for **økt kompetanse**
15. Kommunale oppgaver – klimatilpasning må inn!
16. Klimaendringer – en **finansiell risiko.**
17. Klimatilpasning – krever **samarbeid**
- 18.....

Men .. vi er ikke i mål !
Mye arbeid gjenstår

Oppsummering

Vi tar toppene - en etter en....

1. Behov for **økt kompetanse!**

Klimaendringene **krever faglig fokus og tiltak** for å redusere effektene av klimaendringene

2. Behov for at aktørene **jobber sammen!**

- Nettverk
- Samarbeid
- Erfaringsdeling

Lokalt, nasjonalt, internasjonalt

3. Gir mulighet **også** for smart og attraktiv **by- og stedsutvikling!**

Flere **blå-grønne** løsninger!

4. **Viktig å starte nå for å redusere konsekvenser og kostnader!**

